

ŠKOLSKÉ ZÁKONODÁRSTVÍ ČESKOSLOVENSKÉ REPUBLIKY (1918–1938) Z HLEDISKA NÁRODNOSTNÍCH MENŠIN

MIROSLAV JIREČEK

The goal of this report is to describe the form and development of school legislation in Czechoslovakia from the establishment of the Republic to its end followed by the origin of the so-called Second Republic in 1938 from the view of ethnic minorities. Attention is paid to the form of school legislation/ school systems: the possibility of the creation of schools for ethnic minorities and norms which had a strong impact on the schools or could be seen as important for them. The report also gives insight into particular types of school from the view of described issue.

Key words: school system; minorities; Czechoslovakia; First Republic; legislation.

Úvod

Cílem příspěvku je popsat podobu a vývoj československého školského zákonodárství od vzniku republiky v roce 1918 až do jejího konce a vzniku tzv. „druhé“ republiky v roce 1938 z hlediska národnostních menšin. Pozornost je věnována podobě školského zákonodárství – školské soustavě, možnosti vzniku škol národnostních menšin či normám, které měly pro školy menšin výrazný vliv či se z jejich pohledu mohly jevit jako podstatné. Text nabízí také pohled do osnov jednotlivých typů škol. Popsán a komparován je také počet škol národnostních menšin Československa. Sledováno je tedy školství jednotlivých národnostních menšin – zejména německé (23,3 % obyvatel dle sčítání v roce 1921) maďarské (5,6 %), ruské a rusínské (3,4 %), židovské (1,3 %) a polské (0,5 %), nikoli primárně segment, který byl nazýván jako menšinové školství. Menšinové školy¹ totiž mohly být v národnostně smíšených oblastech také československé.² Hovoří-li se v textu o menšinových školách, jsou tedy míněny tyto školy, tj. školy určité

¹ Menšinové školy byly zřizovány podle zákona ze 3. dubna 1919 (Zákon ze dne 3. dubna 1919 o školách národních a soukromých ústavech vyučovacích a vychovávacích. (Sbírkou zákonů a nařízení č. 189). Věstník Ministerstva školství a národní osvěty (dále pouze MŠANO) 1, 1918–1919, sešit 5, s. 75–77.), případně podle norem starších.

² Na konci roku 1921/22 fungovalo v Československu 647 menšinových národních škol spravovaných MŠANO, z toho bylo s českou vyučovací řečí 633 škol (73 měšťanských a 560 obecných) a s německou vyučovací řečí 14 škol (1 měšťanská a 13 obecných) – viz Školy menšinové. Zápis do škol spravovaných MŠANO podle § 2 zákona ze dne 9. dubna 1920, č. 292 Sb. z. a n. (menšinových). Věstník MŠANO 4, 1922, sešit 1, s. 34. Ve školním roce 1922/23 fungovalo v českých zemích 714 menšinových s českým vyučovacím jazykem (625 obecných a 89 měšťanských) a 18 škol s německým vyučovacím jazykem (14 obecných a 4 měšťanské) – viz Výsledek zápisu na školách, spravovaných státem (menšinových). Věstník MŠANO 5, 1923, sešit 1, s. 54. O rok později pak působilo v českých zemích 759 národních menšinových škol s českým vyučovacím jazykem spravovaných státem, počet těchto škol s německým vyučovacím jazykem se ve srovnání s předchozím rokem nezměnil – viz Výsledek zápisu na školách národních (menšinových), spravovaných státem. Věstník MŠANO 5, 1923, sešit 12, s. 685. Na Moravě byly pro české menšinové školy zřízeny čtyři samostatné „dohledací obvody“, konkrétně v Brně, Olomouci, Jihlavě a Znojmě. Viz Zřízení dohlédacích obvodů školních pro menšinové školy nákladem státu vydržované na Moravě (Č. 15.799, 25./V. 1921.). Věstník MŠANO 3, 1920–1921, sešit 12, s. 298–299.

národnosti v národnostně smíšených oblastech, kde tvořila tato národnost menšinu. Sledováno je celé území někdejšího Československa včetně Slovenska a Podkarpatské Rusi. Slováci nejsou v textu považováni za národnostní menšinu, dle dobové interpretace tvořily jednu z větví československého národa (s tím souvisí také využívání termínu československý jazyk, přičemž někdy bylo využíváno podkategorií „znění českého“ a „znění slovenského“).

Text je založen na studiu příslušných věstníků ministerstva školství a národní osvěty (dále pouze MŠANO), kde byly otiskovány zákonné normy z oblasti školství. Kromě toho je v nich možné nahlédnout také na další aspekty fungování škol menšin v Československu, když věstníky otiskovaly např. seznamy nových a zrušených škol a jejich poboček, přeměny na samostatné školy, rozdělení či rozšíření škol, vypsané konkurzy na školy s jednotlivými vyučovacími jazyky, jména členů zkušebních komisí na školách s jednotlivými vyučovacími jazyky, informace z německých odborů zemských školních rad, ale i jmenování řediteli či učiteli na těchto školách, odchody na odpočinek (dočasný či trvalý) a vyslovení uznání.

Postavení menšin v Československu

V Rakousko-Uhersku patřilo privilegované postavení Němcům a Maďarům. Po vzniku samostatného československého státu se situace otočila. Vznikl stát, kde rozhodující většinu zaujímali Češi a Slováci (vytvořen byl koncept československého národa), zatímco ostatní národnosti včetně dosud privilegovaných se ocitly v pozici menšin. Pro utvoření si základní představy o školství národnostních menšin je třeba věnovat pozornost základnímu zákonu státu, tedy ústavě. Ústava první republiky byla vydána v roce 1920.³ Ochraně menšin (nejen národnostních, ale také náboženských a rasových) věnovala pozornost její šestá hlava. Ústava konstatovala v § 128, že „*Všichni státní občané republiky Československé jsou si před zákonem plně rovni a požívají stejných práv občanských a politických nehledíc k tomu, jaké jsou rasy, jazyka nebo náboženství.*“⁴ Toto ustanovení bylo specifikováno v dalších paragrafech. Ten s číslem 130 stanovoval: „*Pokud státním občanům přísluší podle všeobecných zákonů právo zakládati, řídit a spravovati vlastním nákladem ústavy lidumilné, náboženské a sociální, školy a jiné ústavy výchovné, jsou státní občané, nehledíc k národnosti, jazyku, náboženství a rase, sobě rovni a mohou v těchto ústavách volně používatí svého jazyka a vykonávati svoje náboženství.*“⁵ Stěžejním byl z hlediska pohledu na školství menšin také následující paragraf, konstatující, že „*v městech a okresích, v nichž jest usedlý značný zlomek státních občanů československých jiného jazyka než československého, zaručuje se dětem těchto československých občanů ve veřejném vyučování v mezích všeobecné úpravy vyučovací přiměřená příležitost, by se jim dostalo vyučování v jejich vlastní řeči, při čemž vyučování československé řeči může býti stanoveno povinným.*“⁶ Další důležité ustanovení, týkající se hmotného zabezpečení těchto škol, stanovoval paragraf 132 konstatující, že „*pokud ve městech a okresích, v nichž jest usedlý značný zlomek státních občanů československých náležících k menšinám náboženským, národním a jazykovým, mají býti určité částky vynaloženy na výchovu, náboženství neb lidumilnost z veřejných fondů podle rozpočtu státního, rozpočtů obecních neb jiných veřejných, zabezpečuje se těmto menšinám*

³ Zákon ze dne 29. února 1920, kterým se uvozuje Ústavní listina Československé republiky (121/1920) Sb. Dostupné z: https://www.psp.cz/docs/texts/constitution_1920.html

⁴ Tamtéž.

⁵ Tamtéž.

⁶ Tamtéž.

v mezích všeobecných předpisů pro veřejnou správu platných přiměřeně podíl na požitku a používání.“⁷ Jako poslední z paragrafů ústavy, podstatný pro námi sledovanou problematiku, připomeňme ten nesoucí číslo 134, varující, že „jakýkoli způsob násilného odnárodňování je nedovolený. Nešetření této zásady může zákon prohlásiti za jednání trestné.“⁸ Ústava tedy zaručovala nárok československých státních příslušníků jiného než československého jazyka na veřejné vyučování v jejich vlastní řeči.⁹

Zásady jazykového práva v Československu byly stanoveny jazykovým zákonem z roku 1920.¹⁰ Podle tohoto zákona měl být oficiálním jazykem Československé republiky jazyk československý, stanoveny zde byly zásady, kdy bylo možné užívat jazyk národnostních menšin v kontaktu se soudy, úřady a dalšími státními orgány. S odkazem na mírovou smlouvu v St. Germain stanovoval jazykový zákon, že „vyučování ve všech školách, zřízených pro příslušníky národních menšin, děje se jejich jazykem, rovněž kulturní instituce pro ně zřízené spravují se tímto jazykem.“¹¹ Za národní a jazykovou menšinu byli považováni státní občané Československé republiky téhož, ale jiného než státního jazyka, kterých žilo podle výsledků posledního soupisu lidí nejméně 20 % obyvatel alespoň v jednom soudním okrese.¹² Soudy a úřady v těchto okresech měly být označeny na předním místě ve státním jazyce, kromě toho ale také v jazyce příslušné menšiny (menšin). Národnost dítěte měla být určena v první řadě národností manželského otce (nebyl-li zbaven otcovství, neopustil-li rodinu apod.),¹³ u nemanželského dítěte pak příslušností matky (vyjma zvláštních okolností svědčících o odklonu dítěte od této národnosti).¹⁴ Za povinnou školu byla pokládána pro děti ta škola, v jejímž obvodu dítě bydlelo. Pokud dítě bydlelo v obvodu více obecných škol, pokládala se pro něj za povinnou zpravidla ta, ve které bylo vyučováno v jazyce jeho národnosti (obvody škol různých vyučovacích jazyků se mohly zcela nebo zčásti krýt).¹⁵

Správa školství Československé republiky

Státu měla podle zákona¹⁶ z roku 1920 náležet nejvyšší správa „veškerého vychovávání a vyučování a dozor k němu“. Správu škol zajišťovaly v českých zemích následující školní úřady – místní školní rady, okresní školní výbory, zemské školní rady MŠANO. Po určitý čas

⁷ Tamtéž.

⁸ Tamtéž.

⁹ Vyloučení dětí neněmecké národnosti z Hlučínska z německých škol národních ve Slezsku. Věstník MŠANO 10, 1928, sešit 4, s. 176.

¹⁰ Zákon 122/1920 Sb. ze dne 29. února 1920 podle § 129 ústavní listiny, jímž se stanoví zásady jazykového práva v republice Československé.

Dostupné z: <https://www.epravo.cz/vyhledavani-aspi/?Id=1703&Section=1&IdPara=1&ParaC=2>

¹¹ Tamtéž.

¹² Vládní nařízení ze dne 3. února 1926, jímž se provádí ústavní zákon jazykový pro obor ministerstev vnitra, spravedlnosti, financí, průmyslu, obchodu a živností, veřejných prací a veřejného zdravotnictví a tělesné výchovy, pro veřejné korporace, podléhající těmto ministerstvům v republice Československé, jakož i pro úřady místní samosprávy. (Sb. z. a n. 1926; vyhlášeno dne 4. února 1926.). Věstník MŠANO 8, 1926, sešit 3, s. 40.

¹³ Reklamace dětí (Morava). Věstník MŠANO 13, 1931, sešit 3, s. 93.

¹⁴ Reklamace dětí podle § 20 zákona ze dne 27. listopadu 1905, č. 4 z. z. mor. ex. 1906 (Morava). Věstník MŠANO 13, 1931, sešit 5, s. 204.

¹⁵ Výnos MŠANO ze dne 30. července 1937, č. 105.513-I, kterým se vydává školní a vyučovací řád pro školy obecné a měšťanské a pro školy (třídy) pomocné. Věstník MŠANO 19, 1937, sešit 8, s. 286–363.

¹⁶ Zákon ze dne 9. dubna 1920, jímž se upravuje správa školství. (Sb. z. a n. č. 292). Věstník MŠANO 2, 1919–1920, sešit 22, s. 431–437.

bylo počítáno se zavedením žup, k tomu ale v reálu nedošlo.¹⁷ Správa menšinových škol (viz dále) příslušela přímo ministerstvu,¹⁸ nikoli úřadům nižších stolic.¹⁹ V některých záležitostech se na ministerstvo měly obracet prostřednictvím příslušného okresního školního inspektora, který měl spis doplnit svým „úsudkem“ a návrhem.²⁰ Tyto školy tedy nepodléhaly místním školním radám a jejich orgánům.²¹ Pro školy jiného vyučovacího jazyka než jazyk národností většiny, které nebyly školami menšinovými, mohlo být ale rozhodnuto o zřízení zvláštní místní školní rady.²²

Na jednotlivých úrovních tedy vykonávaly dozor na národní školství (tj. školy obecné a měšťanské – viz dále) okresní²³ a zemští školní inspektori, na školy menšinové dožírali inspektori menšinových škol,²⁴ případně školní okresní inspektori, kterým byl svěřen dozor nad určitými menšinovými školami.²⁵ Na místo místních školních rad, složených ze zástupců učitelů a občanů (obecních zastupitelstev), majících na starosti mimo jiné věcné potřeby školy a dozor na školní docházku, byly pro menšinové školy (tj. včetně československých škol v převážně německých oblastech) zřizovány místní školní výbory, kterým příslušely některé úkoly místních školních rad, zejména týkající se školní docházky a podporování učitelů v jejich povolání.²⁶ Místní školní výbor (pro menšinovou školu) se skládal ze zástupců školy a zástupců rodičů

¹⁷ Vzniknout mělo 21 žup. Při každém župním úřadu měla vzniknout školní župní rada. Zástupci učitelů měli být voleni na župních konferencích učitelů obecných a měšťanských škol. V národně smíšených župách měli zvolit konference učitelů v župě jednoho zástupce, činil-li počet příslušníků menšiny podle posledního sčítání lidí alespoň 20 %, ostatní zástupci měli být zvoleni z řad národní většiny. Zástupci občanů měli být voleni župním zastupitelstvem podle zásady poměrného zastoupení. – viz Zákon ze dne 9. dubna 1920, jímž se upravuje správa školství (Sb. z. a n. č. 292). Věstník MŠANO 2, 1919–1920, sešit 22, s. 432–434.

¹⁸ Pro dozor jednotlivých typů škol měl být zřízen potřebný počet ministerských školních inspektorů – blíže Zákon ze dne 9. dubna 1920, jímž se upravuje správa školství (Sb. z. a n. č. 292). Věstník MŠANO 2, 1919–1920, sešit 22, s. 436.

¹⁹ K působnosti jednotlivých úřadů viz Stručný informační přehled o školství národním, středním a odborném. Věstník MŠANO 6, 1924, sešit 5, s. 253.

²⁰ Komu adresovatí úřední podání. Věstník MŠANO 3, 1920–1921, sešit 8, s. 158.

²¹ Zákon ze dne 9. dubna 1920, jímž se upravuje správa školství (Sb. z. a n. č. 292). Věstník MŠANO 2, 1919–1920, sešit 22, s. 431.

²² Blíže Nařízení vlády republiky Československé ze dne 6. listopadu 1920 o místních radách školních a o místních výborech školních (pro školy menšinové). (Sb. z. a n. 1920, čís. 605.). Věstník MŠANO 5, 1923, sešit 5, s. 262. Toto nařízení se týkalo českých zemí, na Slovensko a Podkarpatskou Rus se nevztahovalo.

²³ Stanoveny byly odměny pro okresní školní inspektory, kterým byl svěřen dozor nad veřejnými národními školami – viz O odměně za dozor na školách zřízených podle zákona ze dne 3. dubna 1919, č. 189 sb. z. a nař. (Č. 54.112, 15./XII. 1919). Věstník MŠANO 1, 1919–1920, sešit 1, s. 26.

²⁴ V obvodu působnosti každého menšinového (okresního) školního inspektora, jehož dozoru podléhalo více než 20 učitelů na menšinových školách, měly být ustanoveny kvalifikační komise. Školy z menších dozorčích obvodů měly být za účelem ustanovení kvalifikační komise přiděleny k obvodu nejbližšího menšinového (okresního) školního inspektora. Tyto kvalifikační komise měly být složeny z inspektora (jako předsedy) a ze zástupců učitelů, jmenovaných MŠANO na základě návrhů menšinových (okresních) školních inspektorů. Blíže viz Provedení článku IV. zákona ze dne 9. dubna 1920, č. 306 Sb. z. a n., kterým se přechodně upravují právní svazky učitelstva na veřejných školách obecných a měšťanských; odchylky pro učitelstvo menšinových škol (Č. 31.446, 15./VII. 1921.). Věstník MŠANO 3, 1920–1921, sešit 15, s. 378.

²⁵ Rozdělení inspektorů na jednotlivé menšinové školy viz např. Výnos MŠANO ze dne 23. dubna 1925, č. 120.248/24-I, o dozoru na školy spravované státem podle § 2 zákona ze dne 9. dubna 1920, č. 292 Sb. z. a n. Věstník MŠANO 7, 1925, sešit 5, s. 143–144; Výnos MŠANO ze dne 7. července 1926, č. 72.682, o dozoru na školy spravované podle § 2 zákona ze dne 9. dubna 1920, č. 292 Sb. z. a n. Věstník MŠANO 8, 1926, sešit 7, s. 221–222.

²⁶ Nařízení vlády republiky Československé ze dne 6. listopadu 1920 o místních radách školních a o místních výborech školních (pro školy menšinové) (Sb. z. a n. 1920, čís. 605.). Věstník MŠANO 5, 1923, sešit 5, s. 264.

²⁷ K místním školním radám blíže Nařízení vlády republiky Československé ze dne 6. listopadu 1920 o místních radách školních a o místních výborech školních (pro školy menšinové). (Sb. z. a n. 1920, čís. 605.). Věstník MŠANO 5, 1923,

(jednalo se o čestné funkce).²⁷ Školní obec s větším počtem menšinových škol bylo možné se svolením ministra školství a národní osvěty rozdělit v několik školních obvodů, z nichž každý mohl být podřízen zvláštní školní radě.

Správa státních škol na Slovensku a Podkarpatské Rusi náležela přímo ministerstvu. V Bratislavě byl proto zřízen referát MŠANO.²⁸ Na Podkarpatské Rusi řídil školství odbor civilní správy Podkarpatské Rusi v Užhorodě.²⁹

Zákon dále stanovoval, že veškerý věcný náklad na veřejné národní školství hradí školní obec, pokud nebylo dosavadními zákony stanoveno jinak. Ze státních peněz měl být hrazen náklad na vyučovací pomůcky, školní knihovny a ostatní náklady (zejména osobní). Stanoveno bylo, že menšinové školy jsou vydržovány nákladem státu.³⁰

Národní menšiny se mohly zapojit do správy školství. MŠANO rozdělovalo svoji agendu – zvláště byl stanoven dozor na školy s československým a německým vyučovacím jazykem (Češi spadali pod české úředníky, Němci pod německé).³¹ Také zemské školní rady byly v Čechách a na Moravě³² rozčleněny na dvě sekce – českou a německou. Zemské školní rady se dále dělily do jednotlivých pedagogických referátů. Při zemské školní radě v Brně byly zřízeny následující pedagogické referáty: a) české a polské střední školy a ústavy učitelské, b) německé střední školy a ústavy učitelské, c) české školy národní, d) polské školy národní, e) německé školy národní.³³ Dělen byl také dozor a agenda zemských školních inspektorů na školy národní, a to do následujících sekcí: a) Země Česká, národní školy s československým jazykem vyučovacím, b) Země Česká, národní školy s německým jazykem vyučovacím, c) Země Moravskoslezská, národní školy s československým jazykem vyučovacím, d) Země Moravskoslezská, národní školy s německým jazykem vyučovacím, e) Země Moravskoslezská, národní školy s polským jazykem vyučovacím, f) Země Slovenská, g) Země Podkarpatoruská.³⁴ Zvláště byly jmenováni také předsedové zkušebních komisí pro zkoušky dospělosti pro školy s jednotlivými vyučovacími jazyky,³⁵ stejně tak byly stanoveny požadavky pro zkoušky učitelské způsobilosti

sešit 5, s. 264–266. Později MŠANO sbíralo zkušenosti o působnosti místních školních rad. Viz Výnos MŠANO ze dne 2. května 1923, č. 53.078-I, stran přípravných prací pro obnovu místních školních rad. Věstník MŠANO 5, 1923, sešit 5, s. 278.

²⁸ Správa školství na Slovensku se od českých zemí výrazně lišila – viz např. Stručný informační přehled o školství národním, středním a odborném. Věstník MŠANO 6, 1924, sešit 5, s. 253.

²⁹ Školská a osvětová činnost v Podkarpatské Rusi. Věstník MŠANO 5, 1923, sešit 2, s. 101.

³⁰ Zákon ze dne 9. dubna 1920, jímž se upravuje správa školství (Sb. z. a n. č. 292). Věstník MŠANO 2, 1919–1920, sešit 22, s. 437.

³¹ Rozdělení dozoru na střední školy a ústavy učitelské a na školy národní (obecné a měšťanské) v Čechách ze dne 4. října 1929, čís. 127.275-I. Věstník MŠANO 11, 1929, sešit 10, s. 309–314.

³² Existovala také Slezská zemská školní rada. Ta byla v roce 1928 zrušena a její působnost byla přenesena na zemskou školní radu v Brně. Záležitosti týkající se slezských škol s československým vyučovacím jazykem náležely do působnosti české sekce, záležitosti týkající se slezských škol s německým vyučovacím jazykem do působnosti sekce německé, záležitosti slezských škol s polským a jiným vyučovacím jazykem a některé další vybrané záležitosti pak do působnosti obou sekcí zemské školní rady. Viz Vládní nařízení ze dne 14. září 1928 o zrušení slezské zemské školní rady a o úpravě správy samostatných slezských školních fondů (Sb. z. a n. č. 159; vyhlášeno dne 22. září 1928.). Věstník MŠANO 10, 1928, sešit 10, s. 469.

³³ Rozdělení pedagogických referátů při zemské školní radě v Brně. Věstník MŠANO 11, 1929, sešit 10, s. 314–316; Rozdělení pedagogických referátů pro německé střední školy a ústavy učitelské při zemské školní radě v Brně. Věstník MŠANO 13, 1931, sešit 8, s. 244.

³⁴ Rozdělení zemského dozoru na školy národní. Věstník MŠANO 14, 1932, sešit 5, s. 73–76. K tomu také Dozor nad německými národními školami v Čechách. Věstník MŠANO 15, 1933, sešit 4, s. 83; Dozor nad německými národními školami v Čechách. Věstník MŠANO 15, 1933, sešit 10, s. 283.

³⁵ Viz např. Zástupci MŠANO ve zkušebních komisích pro zkoušky dospělosti na obchodních akademiích. Věstník MŠANO 15, 1933, sešit 3, s. 61–62.

dle vyučovacího jazyka jednotlivých typů škol, stanoveny byly komise pro tyto zkoušky, a to zpravidla určené pro jeden vyučovací jazyk.³⁶ Zemské školní úřady měly vypracovávat souhrnné zprávy pro každý vyučovací jazyk zvlášť o všech zkušebních komisích svého správního obvodu.³⁷ Německá menšina měla také svoje vlastní školní okresy. Některé z nich ale byly v průběhu času zrušeny.³⁸ Zřizovány mohly být také školy soukromé. K tomu bylo třeba schválení zemských školních úřadů a splnění kvalifikace učitelů i dalších podmínek.³⁹ Svoje školy tak mohla mimo jiné zřizovat např. *Německá evangelická církev v Čechách, na Moravě a ve Slezsku*.⁴⁰ Tyto školy náležely pod dohled státní správy.

Pro zřízení školy obecné i měšťanské bylo samozřejmě třeba, aby byla obsazena učiteli. Proto bylo zákonem⁴¹ ustanoveno, že předseda zemské školní rady má právo přikázat kteréhokoli učitele, aby převzal vyučování na kterékoli škole zřízené podle tohoto zákona.⁴² Toto nařízení mělo velký význam také pro menšinové školy. Tak aby byl pro jednotlivé školní roky⁴³ zajištěn potřebný počet učitelů bylo podle výše zmíněného zákona z října 1919 požadováno, aby všechny okresní školní výbory v Čechách, na Moravě a ve Slezsku sestavily seznam všech učitelek a učitelů, kteří mohli být přikázáni na obecné a měšťanské menšinové školy či na školy na Slovensku, ve Slezsku apod. Z povinnosti vytvářet tento soupis byly vyjmuty právě školy menšinové. V nařízení bylo konstatováno: „*Od učitelů a učitelek, jichž se týče, očekávám, že vědomi jsou si nezbytnosti, aby tam, kde toho nejvíc jest potřebí, totiž na Slovensku, ve Slezsku a v území smíšeném, opatřeny byly školy náležitým počtem zdatných pracovníků, uznají dočasnou službu v jmenovaných územích ze jednu z předních svých povinností k republice a že uposlechnou bez průtahů úředního přikázání.*“⁴⁴ Stejně tak měla ředitelství českých učitelských ústavů v Čechách a na Moravě ihned po skončení zkoušek učitelské dospělosti (tj. maturit) předložit seznam kandidátů, kteří úspěšně vykonali tuto zkoušku. Tito kandidáti měli být zároveň poučeni o významu menšinových škol a vyzváni, aby se hlásili o místa na těchto školách. Okresní školní výbory v Čechách a na Moravě měly čerstvé absolventy učitelských ústavů dosazovat na místa ve svém okrese pouze se svolením menšinového oddělení MŠANO.⁴⁵ Také pro střední školy bylo zjišťováno, které učitelské síly na jednotlivých školách jsou přebytečné.⁴⁶

³⁶ Výnos MŠANO ze dne 23. ledna 1935, čís. 56.827/34-I, jímž se vydává zkušební řád pro zkoušky učitelské způsobilosti pro obecné a měšťanské školy. Věstník MŠANO 17, 1935, sešit 2, s. 35–62.

³⁷ Tamtéž, s. 36.

³⁸ Viz Zrušení německého školního okresu poličského. (Č. 4111 pres., 8./XII. 1921.). Věstník MŠANO 3, 1920–1921, sešit 24, s. 624; Zrušení německého školního okresu českobudějovického. (Č. 4671 pres., 8./XII. 1921.). Věstník MŠANO 3, 1920–1921, sešit 24, s. 625.

³⁹ Stručný informační přehled o školství národním, středním a odborném. Věstník MŠANO 6, 1924, sešit 5, s. 252.

⁴⁰ Vyhláška MŠANO ze dne 7. srpna 1924 o novém církevním zřízení Německé evangelické církve v Čechách, na Moravě a ve Slezsku. (Sb. z. a n. čís. 209.). Věstník MŠANO 6, 1924, sešit 11, s. 507–545.

⁴¹ Zákon ze dne 9. dubna 1920 o školách národních a soukromých ústavech vyučovacích a vychovávacích (Sb. z. a n. č. 295.). Věstník MŠANO 2, 1919–1920, sešit 22, s. 438–439.

⁴² Problematiku přikazování na školy dále upravoval Zákon ze dne 29. října 1919, jímž ustanovují se zásady, podle nichž lze učitelstvo škol obecných a občanských dočasně přikázati na kterékoliv služební místo v území republiky československé (Sb. z. a n. č. 605.). Věstník MŠANO 1, 1918–1919, sešit 19, s. 384–385.

⁴³ Viz např. Seznamy učitelstva a kandidátů učitelství pro místa na školách menšinových a pro školy na Slovensku a ve Slezsku (Č. 9098, 23./V. 1921.). Věstník MŠANO 3, 1920–1921, sešit 11, s. 269–270. Podobná nařízení vycházela také v dalších letech.

⁴⁴ Seznamy učitelstva a kandidátů učitelství pro místa na školách menšinových a pro školy na Slovensku a ve Slezsku (Č. 9098, 23./V. 1921.). Věstník MŠANO 3, 1920–1921, sešit 11, s. 270.

⁴⁵ Tamtéž.

⁴⁶ Opatření pro začátek školního roku na středních školách (K čís. 3176 pres., 1./7. 1921.). Věstník MŠANO 3, 1920–1921, sešit 14, s. 358–359.

Vytváření těchto seznamů skončilo školním rokem 1926/27.⁴⁷ Učitelé ale mohli být na potřebné školy přiřazováni i nadále (okresní školské výbory měly mít v patrnosti učitele způsobilé k přiřazení, zejména osoby svobodné, přihlíženo ale mělo být zejména k dobrovolným žádostem). Neuposlechnutí přiřazení učitelů mělo být disciplinárně stíháno. Každý učitel, který obdržel přiřazovací dekret na menšinové školy, musel včas nastoupit na místo, na které byl přiřazen. Teprve po nastoupení, mohli učitelé podat ze závažných důvodů žádost o zproštění této povinnosti směřovanou přes příslušného inspektora menšinových škol MŠANO. To následně o těchto žádostech rozhodovalo.⁴⁸ Přiřazený nebo přeložený učitel nemohl být krácen ve služebním postavení a ve svých stálých požitcích, hrazeny mu měly být cestovní výlohy spojené s nastoupením místa. Učitelé, kteří se chtěli vrátit na své původní místo, mohli být přeložení zproštění zpravidla jen koncem školního roku, jejich původní místa nemohla být bez vědomí MŠANO definitivně obsazena.⁴⁹

Zřizování škol a počty škol dle národností

Obecné školy

Povinná školní docházka začínala ve sledovaném období v šesti letech a trvala osm let. Základní vzdělávání poskytovaly školy obecné a měšťanské (tyto školy byly někdy označovány jako školy národní). Nižší obecná škola trvala pět let, dále mohly děti pokračovat ve školní docházce mimo jiné na vyšší obecné škole nebo na škole měšťanské (nazývána byla také školou občanskou), které trvaly tři roky. Měšťanská škola poskytovala vyšší vzdělání než škola obecná.

Dle zákona ze dne 3. dubna 1919⁵⁰ mohla být obecná škola zřízena v každé obci, ve které bylo podle tříletého průměru nejméně 40 školou povinných dětí, které by musely docházet do školy vzdálené více než čtyři kilometry. Vyučovací jazyk takové školy musel být stejný s mateřským jazykem těchto dětí. Navštěvování veřejné školy s jiným vyučovacím jazykem, než který odpovídal národnosti dítěte, mohlo být žádáno jen ze zvláštních důvodů, např. neznalo-li dítě jazyk své národnosti.⁵¹ Jiná situace samozřejmě byla v situaci, kdy v lokalitě nebyla zřízena škola daného vyučovacího jazyka. O zřízení obecných škol (stejně jako škol měšťanských) rozhodoval předseda zemské školní rady nebo jím stanovený zástupce. Ze závažných důvodů mohlo MŠANO výjimečně stanovit, aby byly obecné (a stejně tak i měšťanské) školy zřízeny také pro menší počet žáků.⁵² Školy obecné mohly být zrušeny, pokud bylo v lokalitě méně než stanovených 40 dětí povinných do této školy chodit, mohl být také zmenšen počet tříd a poboček těchto škol.⁵³

⁴⁷ Viz Výnos MŠANO ze dne 3. března 1926, č. 12.046-I, o přiřazování učitelstva škol obecných a občanských pro škol. rok 1926–1927. Věstník MŠANO 8, 1926, sešit 3, s. 62–63.

⁴⁸ Přiřazování učitelů (učitelek) na školy menšinové pro školní rok 1923–24. Věstník MŠANO 5, 1923, sešit 6, s. 366.

⁴⁹ Výnos MŠANO ze dne 6. dubna 1927, čís. 22.290-I, o přiřazování a překládání učitelstva škol obecných a občanských. Věstník MŠANO 9, 1927, sešit 4, s. 146–148.

⁵⁰ Zákon ze dne 3. dubna 1919 o školách národních a soukromých ústavech vyučovacích a vychovávacích (Sbírky zákonů a nařízení č. 189). Věstník MŠANO 1, 1918–1919, sešit 5, s. 75–77.

⁵¹ Reklamace dětí; Morava. Věstník MŠANO 12, 1930, sešit 2, s. 78.

⁵² Blíže Zákon ze dne 3. dubna 1919 o školách národních a soukromých ústavech vyučovacích a vychovávacích (Sbírky zákonů a nařízení č. 189). Věstník MŠANO 1, 1918–1919, sešit 5, s. 76.

⁵³ Tamtéž, s. 75–77.

Na Slovensku z dob monarchie existovala síť církevních škol. V obcích, kde církevní škola nebyla, musela být za splnění výše uvedené podmínky počtu žáků zřízena obecná škola (ta musela být zřízena také, nechťelo-li více než 30 rodičů posílat své děti do církevních škol).⁵⁴

Zajímavé je, jakým způsobem byly stanoveny úkoly obecné školy, kde bylo bez dalšího definování operováno s pojmem národ. Osnovy konstatovaly, že „škola je součástí společenského ústrojí národního, státního a lidského. Proto má vychovávat ke kulturním a mravním cílům, za kterými jde národ, stát a lidstvo. V souhlase s nimi a s neustálým zřením k skutečným životním poměrům má vésti žáky k přátelskému soužití, k demokratické družnosti a k účinné pomoci, k národní solidaritě a lidskosti a má vštěpovati mládeži přesvědčení, že na prospěchu a blahu občanů spočívá prospěch a blaho národa a státu. Národní výchova je důležitým prostředkem výchovy společenské, zejména občanské, která má vychovávat žactvo k vědomému a ochotnému plnění občanských povinností, k národnostní snášenlivosti a k oddanosti Československé republice.“⁵⁵

Mezi povinné vyučovací předměty na obecných školách byl podle tzv. malého školského zákona⁵⁶ z roku 1922 zařazen vyučovací jazyk,⁵⁷ další jazyky stanoveny jako povinné nebyly. Na německých školách měla být věnována patřičná pozornost mateřskému jazyku.⁵⁸ Konstatovalo se: „*Ponevadž základem pravého vzdělání jest dokonalé ovládnutí jazyka mateřského, jest nezbytné, aby k tomuto cíli směřovalo veškeré vyučování. Jest tudíž povinností učitelů všech předmětů, aby nejen sami mluvili a psali řečí správnou a uhlazenou, nýbrž aby žádali totéž i od žáků.*“⁵⁹

Dále „malý“ školský zákon stanovoval, že rozhodnutím župní školní rady (v přechodné době zemské školní rady a na Slovensku MŠANO)⁶⁰ a na školách spravovaných přímo MŠANO rozhodnutím tohoto ministerstva mohly být na obecných školách podle místní potřeby vyučovány jiné předměty jako nepovinné, zvláště se mělo jednat o československý jazyk, nebyl-li vyučovacím jazykem školy.⁶¹ Nepovinným předmětům zavedeným na jednotlivých školách se měly učit pouze děti, jejichž rodiče nebo zákonní zástupci je na tento předmět přihlásili. Nepovinné předměty mohly

⁵⁴ Stručný informační přehled o školství národním, středním a odborném. Věstník MŠANO 6, 1924, sešit 5, s. 248.

⁵⁵ Výnos MŠANO ze dne 10. července 1933, č. 67.311/33-I, jímž se upravují a vyhlášují definitivní normální učebné osnovy pro obecné (řádové) školy. Věstník MŠANO 15, 1933, sešit 7, s. 145.

⁵⁶ Zákon 226/1922 Sb. – Zákon ze dne 13. 7. 1922, jímž se mění a doplňují zákony o školách obecných a občanských. Dostupné z: <https://www.epravo.cz/vyhledavani-aspi/?Id=3020&Section=1&IdPara=1&ParaC=2> Viz také Zákon ze dne 26. června 1937, č. 176 Sb. z. a n., kterým se mění zákon ze dne 13. července 1922, č. 226 Sb. z. a n., o školách obecných a měšťanských. Věstník MŠANO 19, 1937, sešit 7, s. 185; Provdávčí výnos MŠANO ze dne 12. července 1937, čís. 93.203-I k zákonu ze dne 26. června 1937, čís. 176 Sb. z. a n., kterým se mění zákon ze dne 13. července 1922, čís. 226 Sb. z. a n., o školách obecných a měšťanských. Věstník MŠANO 19, 1937, sešit 7, s. 186–187.

⁵⁷ Osnovy z roku 1930 stanovovaly následujících vyučovací jazyky: a) československý, znění českého, b) československý, znění slovenského, c) německý, d) maďarský, e) polský, f) podkarpatoruský – viz Výnos MŠANO ze dne 6. května 1930, č. 47.415-I, jímž se upravují normální učebné osnovy pro školy obecné (řádové). Věstník MŠANO 12, 1930, sešit 5, s. 175–294. Stejně vyučovací jazyky stanovovaly také osnovy pro obecné školy z roku 1933 – viz Výnos MŠANO ze dne 10. července 1933, č. 67.311/33-I, jímž se upravují a vyhlášují definitivní normální učebné osnovy pro obecné (řádové) školy. Věstník MŠANO 15, 1933, sešit 7, s. 144–210. Zrušeno tak bylo mimo jiné nařízení zemské školní rady v Opavě z roku 1873 týkající se vyučování německému jazyku na německých obecných a měšťanských školách jako jazyka povinného, popřípadě vyučovacího. Označeno bylo za nezákonné odporující i zákonům bývalé monarchie – viz O zrušení nařízení t. zv. Zeynekových (Č. 12.912, 3./V. 1919). Věstník MŠANO 1, 1918–1919, sešit 1, s. 55.

⁵⁸ Výnos MŠANO ze dne 4. července 1923, čís. 21.159-II, určený všem ústavům učitelským s německou řečí vyučovací, obsahující učebnou osnovu němčiny jakožto jazyka vyučovacího. Věstník MŠANO 5, 1923, sešit 8, s. 445–446.

⁵⁹ Tamtéž, s. 446.

⁶⁰ Župy a tedy také župní školní rady nebyly v Československu reálně zřízeny.

⁶¹ Zákon 226/1922 Sb. – Zákon ze dne 13. 7. 1922, jímž se mění a doplňují zákony o školách obecných a občanských. Dostupné z: <https://www.epravo.cz/vyhledavani-aspi/?Id=3020&Section=1&IdPara=1&ParaC=2>

být zavedeny pouze, přihlásilo-li se do nich alespoň 20 dětí a mohly-li býti vyučovány učitelé způsobilými pro výuku tohoto předmětu na daném stupni školy.⁶² Zavedení nepovinných předmětů mělo být probráno také s vydržovateli škol. Dozorčí orgány měly přihlížet k tomu, aby bylo vyučování nepovinným předmětům zaváděno pouze tehdy, bylo-li možné očekávat, že bude opravdu úspěšné.⁶³ Předpisy o tom, na kterém stupni obecné školy a v jaké časové dotaci se má československému jazyku vyučovat, měly být obsaženy v osnovách.⁶⁴ Československý jazyk tedy nebyl na obecných školách povinným vyučovacím předmětem, což je poměrně překvapivé. Mezi nepovinné předměty mohly patřit kromě československého jazyka také jiné jazyky „v zemi obvyklé“.⁶⁵ Na obecných školách s českým vyučovacím jazykem v Čechách mělo nepovinné vyučování německému jazyku začínat od začátku školního roku 1923/24 čtvrtým rokem (výjimky musela povolit zemská školní rada). Stejně platilo pro nepovinné vyučování českému jazyku na obecných školách s německým vyučovacím jazykem.⁶⁶ Tyto školy musely předložit návrhy nových osnov. V osnovách pro obecné školy z roku 1933 bylo specifikováno, že jako nepovinnému předmětu lze mimo jiné vyučovat druhému jazyku. Tím mělo být rozuměno „na školách s československým jazykem vyučovacím v zemi České a Moravskoslezské jazyk německý, v zemi Slovenské jazyk podkarpatorský, německý nebo maďarský, na školách s jiným vyučovacím jazykem než československým jazyk československý, pokud nebylo rozhodnutím MŠANO jeho vyučování ustanoveno pro tu kterou školu povinným.“⁶⁷ O zařazení československého jazyka na školách s jiným než československým jazykem (stejně tak o zařazení nepovinného vyučování jiných jazyků a ostatních nepovinných předmětů) na konkrétní stupeň, o jeho časové dotaci a tom, podle jakých osnov má být vyučován, měla vzhledem k místním poměrům, rozhodovat zemská školní rada, na Slovensku a Podkarpatské Rusi referát MŠANO, u škol spravovaných přímo MŠANO pak toto ministerstvo.⁶⁸ Při zařazení nepovinných předmětů nesměl být překročen maximální týdenní počet hodin.

Rozhodnutím MŠANO ale mohlo být podle „malého“ školského zákona ustanoveno vyučování československému jazyku na vybraných obecných školách jako povinné. Odůvodněné návrhy měly být předkládány jednou ročně, a to vždy na konci května. Připojeno k nim mělo být vyjádření vydržovatelů školy.⁶⁹

⁶² Vládní nařízení ze dne 4. dubna 1925, kterým se provádí zákon ze dne 13. července 1922, č. 226 Sb. z. a n., jímž se mění a doplňují zákony o školách obecných a občanských (Sb. z. a n. 1925, č. 64). Věstník MŠANO 7, 1925, sešit 5, s. 120. K problematice zavádění nepovinné výuky československého jazyka viz také Veřejná obecná škola s německým jazykem vyučovacím; vyučování československému jazyku jako nepovinnému předmětu. Věstník MŠANO 9, 1927, sešit 12, s. 535–536.

⁶³ Výnos MŠANO ze dne 15. května 1925, č. 16.137-I, kterým se vydávají prováděcí pokyny k zákonu ze dne 13. července 1922, č. 226 Sb. z. a n., jímž se mění a doplňují zákony o školách obecných a občanských, a k vládnímu nařízení prováděcímu ze dne 4. dubna 1925, č. 64 Sb. z. a n. Věstník MŠANO 7, 1925, sešit 6, s. 169.

⁶⁴ Tamtéž.

⁶⁵ Stručný informační přehled o školství národním, středním a odborném. Věstník MŠANO 6, 1924, sešit 5, s. 252.

⁶⁶ Výnos zemské školní rady v Praze ze dne 19. března 1923, čís. III-A 2855/2 ai 1921-78.702 ai 1922, o úpravě nepovinného vyučování jazykům zemským na obecných školách v Čechách. Věstník MŠANO 5, 1923, sešit 4, s. 226. Výnos se netýkal škol přímo podřízených MŠANO a některých dalších škol. Dále upravovala norma Výnos zemské školní rady v Praze ze dne 23. listopadu 1933, čís. I-2135/3 ai 1933, č. z. š. r. 116.074 ai 1933, o úpravě nepovinného vyučování jazykům na obecných školách v zemi České. Věstník MŠANO 15, 1933, sešit 12, s. 309.

⁶⁷ Výnos MŠANO ze dne 10. července 1933, č. 67.311/33-I, jímž se upravují a vyhláší definitivní normální učebné osnovy pro obecné (řádové) školy. Věstník MŠANO 15, 1933, sešit 7, s. 147.

⁶⁸ Tamtéž.

⁶⁹ Výnos MŠANO ze dne 15. května 1925, č. 16.137-I, kterým se vydávají prováděcí pokyny k zákonu ze dne 13. července 1922, č. 226 Sb. z. a n., jímž se mění a doplňují zákony o školách obecných a občanských, a k vládnímu nařízení prováděcímu ze dne 4. dubna 1925, č. 64 Sb. z. a n. Věstník MŠANO 7, 1925, sešit 6, s. 169.

Na počátku školního roku 1920/21 fungovalo v českých zemích (Čechy, Morava a Slezsko) celkem 9 623 obecných škol. Z toho bylo škol veřejných 9 445 (98,1 %), soukromých s právem veřejnosti 154 (1,6 %), soukromých bez práva veřejnosti 24 (0,3 %).⁷⁰ Porovnat můžeme počet škol, tříd a dětí na školách s jednotlivými vyučovacími jazyky na obecných školách a průměrný počet dětí jednotlivých národností ve státě na jednu školu a třídu (viz tabulka 1).

Tabulka 1. Počet škol, tříd a dětí na obecných školách v českých zemích na počátku školního roku 1920/21.

Vyučovací jazyk školy:	Počet			Průměrný počet žáků	
	škol	tříd	zapsaných dětí	škola	třída
česká	64,8 % (6 228)	66,4 % (20 303)	68,1 % (1 026 530)	168,8	50,6
německá	34,3 % (3 303)	32,4 % (9 917)	30,6 % (461 426)	139,7	46,5
česká a německá	0,0 % (4)	0,1 % (17)	0,0 % (394)	98,5	23,2
polská	0,9 % (87)	1,1 % (334)	1,3 % (18 619)	214,0	55,7
francouzská	0,0 % (1)	0,0 % (2)	0,0 % (27)	27	13,5
Celkem	9 623	30 573	1 506 996		

Zpracováno podle: Obecné školy v Čechách, na Moravě a ve Slezsku počátkem školního roku 1920–1921. Věstník MŠANO 3, 1920–1921, sešit 11, příloha, s. 85–87.

Z celkového počtu žáků na obecných školách ve školním roce 1920/21 bylo 99,2 % dětí československé státní příslušnosti, 0,8 % dětí cizí státní příslušnosti.⁷¹ Na obecných školách v českých zemích bylo v tomto školním roce zapsáno celkem 1 506 996 dětí, z toho 67,9 % národnosti české, 30,4 %, německé, 1,4 % polské národnosti.⁷² Porovnáme-li tato data s údaji obsaženými v tabulce 1, můžeme konstatovat, že škol s českým vyučovacím jazykem bylo o 3,1 % méně než dětí hlásících se k této národnosti, tříd s tímto vyučovacím jazykem o 1,5 % méně, zatímco dětí přihlášených na školách s tímto vyučovacím jazykem bylo o 0,2 % více. K německé národnosti se hlásilo 30,4 % dětí obecných škol, zatímco škol s tímto vyučovacím jazykem bylo k dispozici o 3,9 % více, tříd, kde bylo v tomto jazyce vyučováno pak o 2 % více. Na těchto školách bylo také přihlášeno o 0,2 % více dětí, než se hlásilo k německé národnosti. Horší situace se ukazuje pro děti polské národnosti, kterých bylo 1,4 %. Škol s polským

⁷⁰ Obecné školy v Čechách, na Moravě a ve Slezsku počátkem školního roku 1920–1921. Věstník MŠANO 3, 1920–1921, sešit 11, příloha, s. 85.

⁷¹ Z nich navštěvovalo školy s německým vyučovacím jazykem 64,3 % (8 150 dětí), s českým 26,4 % (3 352 dětí), s polským 9,1 % (1 154 dětí), francouzským 0,2 % (26 dětí) a českým a německým 0,0 % (1 dítě) – viz tamtéž.

⁷² Tamtéž, s. 85–87.

vyučovacím jazykem bylo ale o 0,5 % méně, tříd s tímto jazykem o 0,3 % méně, do škol s polským vyučovacím jazykem pak chodilo o 0,3 % méně dětí, než se k této národnosti hlásilo. Přijmeme-li tezi, že nižší počet žáků ve třídě, znamená komfortnější práci učitele a možnost pro kvalitnější výuku, pak je patrné, že v tomto školním roce měla výhodné postavení německá menšina, kde byl počet žáků o 2,8 žaka na třídu nižší oproti průměru, zatímco u škol s českým (československým) vyučovacím jazykem v českých zemích to bylo o 1,3 žaka na třídu více oproti průměru, u škol s polským vyučovacím jazykem pak dokonce o 6,4 žaka na třídu více oproti průměru. Patrné je tedy zachování komfortnější situace německé menšiny, pocházející z dob někdejší monarchie.

Zajímavé údaje poskytuje také srovnání, kolik žáků jednotlivých národností navštěvovalo školy s odlišnými vyučovacími jazyky (viz tabulka 2). Školy s německým vyučovacím jazykem navštěvoval větší podíl Čechů než Němců školy s českým vyučovacím jazykem. Školy s německým vyučovacím jazykem také navštěvoval vyšší podíl žáků židovské a polské národnosti. Tato statistika je narušena faktem, že židovské obyvatelstvo hlásilo svoji národnost z velké části jako německou či českou.

Tabulka 2. Srovnání počtu žáků jednotlivých národností na obecných školách s jednotlivými vyučovacími jazyky ve školním roce 1920/21.

Vyučovací jazyk školy:	Národnost					Celkem
	česká	německá	židovská	polská	ostatní	
česká	99,4 % 1 020 100	0,4 % 3 527	0,2 % 1 960	0,0 % 519	0,0 % 424	1 026 530
německá	0,8 % 3 487	98,4 % 453 877	0,4 % 2 125	0,4 % 1 692	0,0 % 245	461 426
polská	0,4 % 81	0,5 % 97	0,1 % 16	99,0 % 18 423	0,0 % 2	18 619

Zpracováno podle: Obecné školy v Čechách, na Moravě a ve Slezsku počátkem školního roku 1920–1921. Věstník MŠANO 3, 1920–1921, sešit 11, příloha, s. 85–87.

Zajímavé srovnání nabízí také pohled na to, zda měly školy s jednotlivými vyučovacími jazyky vlastní budovu či zda jejich budovy byly označeny jako vhodné a na další charakteristiky školních budov (viz tabulka č. 3). V lepší situaci byly v těchto statistikách na počátku existence republiky školy s německým či polským vyučovacím jazykem než školy se státním vyučovacím jazykem.

Zajímavé je porovnat také statistiky, týkající se počtu vyučovacích místností. Těch připadlo průměrně na jednu obecnou školu s vyučovacím jazykem českým 31, německým 29 a polským 32. Jedna učebna připadala ve školním roce 1920/21 na 51 žáků, v případě škol s českým vyučovacím jazykem na 52,6 žáků, s německým na 47,5 žáků a s polským na 65,8 žáků.⁷³

Na Slovensku byly obecné školy označovány jako školy ľudové. Početné zde byly v jižním pohraničním pásmu školy maďarské. Obecných škol s maďarským vyučovacím jazykem zde

⁷³ Tamtéž, s. 87.

Tabulka 3. Vybavení obecných škol budovami ve školním roce 1920/21.

Vyučovací jazyk školy:	Školní budova (část) určena k účelům vyučování		Školní budova (část) označena za		Školní budova (část) sloužila také k jiným než vyučovacím účelům	Zvláštní školní budovy (části) určené k vyučovacím účelům nemělo
	pouze pro tuto školu	spolu s jinou školou	vhodnou	nevhodnou		
český	77,8 % 4 848	17,2 % 1 071	89,6 % 5 303	10,4 % 616	16,4 % 1 024	5,0 % 309
německý	77,9 % 2 573	21,4 % 708	96,4 % 3 163	3,6 % 118	10,7 % 355	0,7 % 22
polský	82,8 % 72	11,5 % 10	93,9 % 77	6,1 % 5	6,9 % 6	5,7 % 5
všechny školy	77,9 % 7 495	18,6 % 1 790	92,1 % 8 546	7,9 % 739	14,4 % 1 386	3,5 % 338

Zpracováno podle: Obecné školy v Čechách, na Moravě a ve Slezsku počátkem školního roku 1920–1921. Věstník MŠANO 3, 1920–1921, sešit 11, příloha, s. 85–87.

v roce 1921 fungovalo 760.⁷⁴ Ve třech týdenních vyučovacích hodinách zde měl být vyučován slovenský jazyk, objevovaly se ale obavy, že s jeho zavedením budou panovat těžkosti. Věstník MŠANO k tomu konstatoval: „*Učitelstvo těchto škol v celku koná svůj úkol, ale těžko se vžívá do situace vyvolané historickými událostmi převratovými, tj. novým státním útvarem. Stojí často pod vlivem nezodpovědných živlů, státu nepřátelských, kojených nadějemi na změnu dnešního stavu z blízkého zahraničí. (...) Při ustálení slovenského vyučovacího jazyka slovenských menšinových škol ústřední školská správa naráží na mnohé těžkosti – je řeč o nestátních školách, nemůže do věci přímo zasáhnout, udržovatel a plně zmaďarizovaný lid sám si toho neřádá, ba snaží se nápravu všemi možnými prostředky ztížit, odvolávajíc se na mírovou smlouvu, školskou autonomii, dané zákony a jmenuje takovéto pokračování utlačováním.*“⁷⁵ Stav těchto škol byl na počátku existence republiky neutěšený, a to jak v oblasti budov a vybavení, tak školní docházky.⁷⁶

⁷⁴ Národné školy s maďarským vyučovacím jazykom na Slovensku. Věstník MŠANO 3, 1920–1921, sešit 11, příloha, s. 87.

⁷⁵ Tamtéž.

⁷⁶ Tamtéž.

Měšťanské školy

Školy měšťanské (označovány byly také jako školy občanské) navazovaly na nižší pětileté školy obecné a fungovaly vedle vyšších obecných škol (školy měšťanské poskytovaly vyšší vzdělání než vyšší obecné školy). Ve většině případů existovaly na venkově osmileté obecné školy, ve městech a větších obcích pětileté obecné školy a tříleté měšťanské školy. Na Slovensku byly měšťanské školy zpočátku čtyřtřídní a pojily se ke čtvrtému ročníku obecné školy. Měšťanské školy mohly být zřízeny při těch obecných školách, do kterých chodilo alespoň 400 dětí ze školní obce. Vyučovací jazyk měšťanské školy měl být totožný s mateřským jazykem žáků. Měšťanská škola měla být zřízena alespoň jedna v každém politickém okrese. Jednalo se o zákonem stanovené minimum, zřízena byla ale hustější síť měšťanských škol, fungovaly i na větších vesnicích.⁷⁷ Měšťanské školy mohly být zrušeny, pokud do nich chodilo méně než 90 dětí.⁷⁸ Na Slovensku měly být měšťanské školy zřízeny obcemi nad pět tisíc obyvatel tam, kde to dovolily finanční prostředky. Většina měšťanských škol na Slovensku byla ale školami státními.⁷⁹

Zákonem z roku 1935⁸⁰ byly zřízeny újezdní měšťanské školy.⁸¹ Každé veřejné měšťanské škole byl přidělen obvod. Zákon zajišťoval přijetí dětí z tohoto obvodu („příškoleného území“). Děti neměly mít do této školy zpravidla dále než pět kilometrů, tyto školy proto byly otevírány i ve velkých spádových obcích. Přesahoval-li obvod měšťanské školy (nebo souhrn obvodů několika škol) území školní obce, nenáležely tyto školy do působnosti školní obce a místní školní rady, ale byly pro ně vytvořeny školní újezdy – širší školní obce (poté se hovořilo o újezdních měšťanských školách), jejichž správním orgánem byly újezdní školní rady.⁸² Byly-li ve školní obci či školním újezdě veřejné měšťanské školy různých vyučovacích jazyků, měly být obvody škol každého jazyka zpravidla shodné.

Chodit do veřejné měšťanské školy byly po této změně povinny děti československých státních občanů, mající trvalé bydliště v jejím obvodě, které vyhovovaly podmínkám, platným pro přijetí do této školy (tj. nenavštěvovaly střední školu či nebyly docházky z jiného důvodu zproštěny).⁸³ Újezdní měšťanské školy byly otevírány na úkor vyšších obecných škol. Přijetí na veřejné měšťanské školy neměla být na překážku ani neznalost vyučovacího jazyka (tato výhrada zůstala na základě zákonodárství někdejší monarchie zachována na území Moravy).

⁷⁷ Stručný informační přehled o školství národním, středním a odborném. Věstník MŠANO 6, 1924, sešit 5, s. 252.

⁷⁸ Zákon ze dne 3. dubna 1919 o školách národních a soukromých ústavech vyučovacích a vychovávacích (Sbírky zákonů a nařízení č. 189). Věstník MŠANO 1, 1918–1919, sešit 5, s. 76–77.

⁷⁹ Stručný informační přehled o školství národním, středním a odborném. Věstník MŠANO 6, 1924, sešit 5, s. 252.

⁸⁰ Zákon ze dne 20. prosince 1935, kterým se mění a doplňují zákony o zřizování a vydržování veřejných měšťanských škol, o docházce do nich a jejich správě (Sb. z. a n. č. 233; vyhlášen dne 24. prosince 1935). Věstník MŠANO 18, 1936, sešit 1, s. 2–8; Prováděcí výnos MŠANO ze dne 3. dubna 1936, čís. 44.677-I, k zákonu ze dne 20. prosince 1935, č. 233 Sb. z. a n., kterým se mění a doplňují zákony o zřizování a vydržování veřejných měšťanských škol, o docházce do nich a o jejich správě (tak zv. zákon o újezdních měšťanských školách). Věstník MŠANO 18, 1936, sešit 4, s. 95–102.

⁸¹ Újezdní školy (školy pro několik obcí) bylo možné zřizovat již dříve. Viz Zákon ze dne 9. dubna 1920, jímž se upravuje správa školství (Sb. z. a n. č. 292). Věstník MŠANO 2, 1919–1920, sešit 22, s. 434–436.

⁸² Blíže viz Zákon ze dne 20. prosince 1935, kterým se mění a doplňují zákony o zřizování a vydržování veřejných měšťanských škol, o docházce do nich a jejich správě (Sb. z. a n. č. 233; vyhlášen dne 24. prosince 1935). Věstník MŠANO 18, 1936, sešit 1, s. 3; Vládní nařízení ze dne 24. června 1937 o újezdních školních radách (Sb. z. a n. č. 153; vyhlášeno dne 30. června 1937). Věstník MŠANO 19, 1937, sešit 7, s. 180–185.

⁸³ Zákon ze dne 20. prosince 1935, kterým se mění a doplňují zákony o zřizování a vydržování veřejných měšťanských škol, o docházce do nich a jejich správě (Sb. z. a n. č. 233; vyhlášen dne 24. prosince 1935). Věstník MŠANO 18, 1936, sešit 1, s. 6.

S tím v kontrastu byla podmínka požadující v druhém pololetí pátého ročníku obecné školy nejhůře trojku (v některých případech byla akceptována také čtyřka) z vyučovacího jazyka.⁸⁴

Podle „malého“ školského zákona, vydaného roku 1922 patřil mezi povinné vyučovací předměty na měšťanských školách vyučovací jazyk s naukou o písemnostech. Na měšťanských školách s českým vyučovacím jazykem byl povinným předmětem německý jazyk. Na měšťanských školách s jiným než československým vyučovacím jazykem měla být žákům poskytnuta příležitost naučit se československý jazyk, vyučováno mu bylo zpravidla jako nepovinnému předmětu. Rozhodnutím MŠANO mohlo být vyučování československému jazyku ustanoveno pro zvolené školy jako povinné.⁸⁵ Československý jazyk měly vyučovat pouze náležitě způsobilé osoby.⁸⁶ Časovou dotaci pro vyučování československého jazyka na měšťanských školách s jiným než československým jazykem měly stanovit osnovy. Na měšťanských školách v Československu tedy byla po dlouhou dobu poměrně paradoxní situace spočívající v tom, že české děti se musely učit německy, ale vyučování státního, tedy „československého“ jazyka na školách s jinými vyučovacími jazyky povinné nebylo. Rozhodnutím patřičných státních orgánů mohly být na měšťanských školách vyučovány také nepovinné předměty, mimo jiné i další jazyky. Vyučován tak byl na některých měšťanských školách francouzský jazyk.⁸⁷

Osnovy pro měšťanské školy z roku 1932 stanovovaly časovou dotaci pro vyučovací jazyk (v osnovách byly stanoveny tyto vyučovací jazyky – československý, podkarpatoruský, polský, německý, maďarský) i druhý jazyk (v osnovách stanoveny následující: československý znění českého pro školy s německým vyučovacím jazykem, československý znění slovenského pro školy s maďarským vyučovacím jazykem, podkarpatoruský pro školy s československým vyučovacím jazykem, německý pro školy s československým vyučovacím jazykem) a specifikovaly, že druhým jazykem se rozumí na školách s československým vyučovacím jazykem v zemi České a Moravskoslezské německý jazyk, v zemi Slovenské jazyk podkarpatoruský, německý nebo maďarský. Na školách s jiným vyučovacím jazykem než československým pak jazyk československý. Druhému jazyku mělo být vyučováno od prvního ročníku nepovinně kromě škol, na kterých bylo ustanoveno vyučování československému jazyku rozhodnutím MŠANO jako povinné.⁸⁸ V osnovách již tedy chybí ustanovení označující vyučování německého jazyka na měšťanských školách jako povinné. Nepovinně mohlo být zavedeno také vyučování dalším cizím jazykům (stanoveny byly osnovy těchto jazyků: polský, ruský, srbochorvatský, francouzský, anglický, latinský). Celkový počet vyučovacích hodin ale nesměl překročit stanovenou hranici.

Osnovy byly označovány jako „normální“ a byly společné pro všechny národnosti. Pro vyučovací předmět dějepis mělo být ve vzorových osnovách vytvářených zvláště pro školy české, německé a polské určeno učivo z národních dějin.⁸⁹ Také osnovy měšťanských škol

⁸⁴ Výnos MŠANO ze dne 6. dubna 1937, čís. 13.689-I, o přijímání žactva do měšťanských škol. Věstník MŠANO 19, 1937, sešit 4, s. 93–96.

⁸⁵ Zákon 226/1922 Sb. – Zákon ze dne 13. 7. 1922, jímž se mění a doplňují zákony o školách obecných a občanských. Dostupné z: <https://www.epravo.cz/vyhledavani-aspi/?Id=3020&Section=1&IdPara=1&ParaC=2>

⁸⁶ Výnos MŠANO ze dne 15. května 1925, č. 16.137-I, kterým se vydávají prováděcí pokyny k zákonu ze dne 13. července 1922, č. 226 Sb. z. a n., jímž se mění a doplňují zákony o školách obecných a občanských, a k vládnímu nařízení prováděcímu ze dne 4. dubna 1925, č. 64 Sb. z. a n. Věstník MŠANO 7, 1925, sešit 6, s. 169.

⁸⁷ Stručný informační přehled o školství národním, středním a odborném. Věstník MŠANO 6, 1924, sešit 5, s. 252.

⁸⁸ Výnos MŠANO ze dne 9. června 1932, č. 69.485-I, jímž se stanoví normální učebné osnovy pro měšťanské školy. Věstník MŠANO 14, 1932, sešit 6, s. 91.

⁸⁹ Viz O změně učebné osnovy zeměpisu a dějepisu na školách měšťanských (Č. 25.256. 7./VII. 1919). Věstník MŠANO 1, 1918–1919, sešit 10, s. 163–165.

operovaly s nedefinovaným pojmem národ, když konstatovaly, že měšťanská škola „především má pečovat o mravní vývoj žákovy osobnosti k mravní sebevládě a k pochopení odpovědnosti v občanském a lidském soužití, zejména k národnímu a státnímu celku. Proto vychovává žactvo k družnému soužití a k snášenlivosti a vede je k národní solidaritě a lidskosti. Národní výchova se stává důležitým prostředkem výchovy sociální, zejména občanské, jejímž cílem je vychovat žactvo k vědomému a ochotnému plnění občanských povinností a k oddanosti k československému státu. Výchova i vyučování bud'te založeny na mravních zásadách obecně uznávaných a na ideích demokracie, jimiž je prodchnuta republikánská ústava československého státu.“⁹⁰

Pro měšťanské školy (a na ně navazující jednoroční učební kurzy – viz dále) byly v neklidných třicátých letech vydány seznamy povinné četby (tj. četby, které mohlo být na těchto školách užito), a to pro školy s vyučovacím jazykem československým (ve znění českém a slovenském), německým, maďarským⁹¹ a polským.⁹²

Na počátku školního roku 1920/21 fungovalo v Československu celkem 1 411 měšťanských škol. Z toho bylo škol veřejných 1 353 (95,9 %), soukromých s právem veřejnosti 53 (3,8 %), soukromých bez práva veřejnosti 5 (0,3 %). Pod společnou správou s jinou měšťanskou školou fungovalo 320 měšťanských škol (22,7 %), pod společnou správou s obecnou školou pak 569 (40,3 %) škol. Tabulka 4 ukazuje počet měšťanských škol, tříd a dětí na těchto školách s jednotlivými vyučovacími jazyky ve školním roce 1920/21.⁹³

Z celkového počtu žáků měšťanských škol ve školním roce 1920/21 bylo 99,1 % dětí československé státní příslušnosti, 0,9 % dětí jiné státní příslušnosti.⁹⁴ Do měšťanských škol bylo v tomto školním roce přihlášeno celkem 254 133 žáků, z toho 71,0 % národnosti československé, 25,0 % německé, 1,8 % maďarské, 1,7 židovské, 0,3 % polské a 0,2 % ruské, rusínské nebo ukrajinské.⁹⁵ Porovnáme-li tyto údaje s daty obsaženými v tabulce 4 je patrné, že procentuální zastoupení škol a tříd s českým nebo slovenským vyučovacím jazykem bylo v porovnání s počty žáků hlásící se k těmto národnostem o něco málo nižší. Průměrný počet žáků na jednu třídu a školu byl vyšší než byl průměr všech škol. Horší zastoupení náleželo v těchto ohledech maďarské a polské menšině. Co se týče škol pro žáky rusínského (či ruského) jazyka, je situace zkrslena tím, že na Podkarpatské Rusi bylo měšťanských škol velmi málo. Průměrný počet žáků na jednu školu a třídu zde byl sice poměrně nízký, vzdělání, které nabízely měšťanské školy zde ale bylo oproti zbytku republiky hůře dostupné. Stejně jako v případě obecných škol, vychází, co se týče počtu škol, průměrného počtu žáků na školu a třídu situace také v případě škol měšťanských ve prospěch německé menšiny.

Zajímavé údaje poskytuje také srovnání, kolik žáků jednotlivých národností navštěvovalo školy s odlišnými vyučovacími jazyky (viz tabulka 5). Zatímco v českých zemích se jednalo v případě škol s českým, německým i polským vyučovacím jazykem o školy národnostně

⁹⁰ Výnos MŠANO ze dne 9. června 1932, č. 69.485-I, jímž se stanoví normální učební osnovy pro měšťanské školy. Věstník MŠANO 14, 1932, sešit 6, s. 89.

⁹¹ Výnos MŠANO ze dne 6. února 1934, čís. 4469-I, kterým se vydává seznam povinné souvislé četby pro žactvo měšťanských škol a jednoročních učebních kursů při nich. Věstník MŠANO 16, 1934, sešit 2, s. 40–43.

⁹² Výnos MŠANO ze dne 8. července 1935, čís. 37.676-I, kterým se doplňuje seznam povinné souvislé četby pro žactvo měšťanských škol a jednoročních učebních kursů při nich. Věstník MŠANO 17, 1935, sešit 8, s. 168–169.

⁹³ Měšťanské (občanské) školy v československé republice počátkem školního roku 1920–21. Věstník MŠANO 3, 1920–1921, sešit 12, příloha, s. 93.

⁹⁴ Z nich navštěvovalo školy s německým vyučovacím jazykem 76,2 % (1 706 dětí), s československým 20,0 % (447 dětí), s maďarským 2,2 % (50 dětí), s jiným jazykem 1,6 % (35 dětí) – viz tamtéž, s. 94.

⁹⁵ Tamtéž, s. 93–96.

Tabulka 4. Počet škol, tříd a dětí na měšťanských školách v Československu na počátku školního roku 1920/21.

Vyučovací jazyk školy:	Počet			Průměrný počet žáků	
	škol	tříd	zapsaných dětí	škola	třída
česká nebo slovenská	69,3 % (978)	69,7 % (3 751)	72 % (183 043)	187,2	48,8
rusínská (ruská)	0,6 % 8	0,6 % (32)	0,4 % (1 141)	142,6	35,7
německá	28,2 % (398)	27,1 % (1 462)	24,9 % (63 232)	158,9	43,3
maďarská	1,4 % (19)	1,7 % (90)	1,0 % (4 543)	239,1	50,5
polská	0,2 % (3)	0,1 % (8)	0,2 % (418)	139,3	52,3
slovenská a německá	0,1 % (2)	0,4 % (24)	0,3 % (855)	427,5	35,7
rusínská a maďarská	0,1 % (1)	0,1 % (4)	0,1 % (230)	230	57,5
německá a maďarská	0,1 % (2)	0,3 % (14)	0,3 % (671)	335,5	48,0
Celkem	1 411	5 385	254 133	180,1	47,2

Zpracováno podle: Měšťanské (občanské) školy v československé republice počátkem školního roku 1920–21. Věstník MŠANO 3, 1920–1921, sešit 12, příloha, s. 93–96.

téměř monolitické, rozdílná situace byla u škol na Slovensku a Podkarpatské Rusi, kde studovalo na školách s československým a zejména s německým vyučovacím jazykem mnoho žáků, kteří se hlásili k židovské a maďarské národnosti. Také školy s maďarským vyučovacím jazykem využívaly ve značné míře děti, hlásící se k židovské národnosti, které svoje vlastní národnosti školy neměly. Patrná je špatná situace rusínské menšiny v oblasti vzdělávání, když školy s tímto vyučovacím jazykem navštěvovalo pouze 28 % žáků hlásících se k této národnosti. Na školách s rusínským vyučovacím jazykem byli nejvýrazněji zastoupeni žáci hlásící se k židovské národnosti, více než čtvrtinové zastoupení zde měly také děti hlásící se k maďarské národnosti.

Porovnat je možné také, kolik žáků měšťanských škol ve školním roce 1920/21 bylo již ve školou nepovinném věku. Celorepublikově jich bylo 21 984 (8,7 %), přičemž patrné jsou rozdíly mezi školami s jednotlivými vyučovacími jazyky – na školách s vyučovacím jazykem československým se jednalo o 9,1 %, německým 5,8 %, polským 6,5 %, maďarským 19,7 % a na

Tabulka 5. Srovnání počtu žáků jednotlivých národností na měšťanských školách ve školním roce 1920/21.

Vyučovací jazyk školy		Národnost							
		československá	německá	židovská	ruská, rusínská nebo ukrajinská	maďarská	polská	ostatní	Celkem
československý	v českých zemích	98,9 % 166 722	0,8 % 1 240	0,3 % 516				0,0 % 36	168 514
	na Slovensku a v Podkarpatské Rusi	83,6 % 12 143	3,3 % 478	8,2 % 1 190	0,1 % 10	4,7 % 690		0,0 % 18	14 529
rusínský (ruský)		2,5 % 29		41,8 % 477	28,0 % 320	26,7 % 304		1,0 % 11	1 141
německý	v českých zemích	1,8 % 1 110	96,7 % 60 663	0,9 % 571			0,6 % 381	0,0 % 25	62 750
	na Slovensku	3,8 % 18	53,1 % 256	20,3 % 98		22,6 % 109		0,2 % 1	482
maďarský		1,6 % 71	4,7 % 215	22,8 % 1 033	0,7 % 33	70,2 % 3 187		0,0 % 4	4 543
polský							*		418

Poznámky k tabulce: *Zdroj neuvádí konkrétní čísla, pouze poznámku, že na školách s polskou vyučovací řečí „byly vesměs děti národnosti polské“. Národnosti s nevyplněnými údaji jsou započítány do kolonky ostatní. Zpracováno podle: Měšťanské (občanské) školy v československé republice počátkem školního roku 1920–21. Věstník MŠANO 3, 1920–1921, sešit 12, příloha, s. 93–96.

rusínskými pak propadlých 34,6 % žáků.⁹⁶ Také tyto údaje dokumentují špatnou situaci školství na Slovensku a Podkarpatské Rusi⁹⁷ na počátku existence Československé republiky.

Zajímavé srovnání nabízí také pohled na vybavení měšťanských škol budovami a jejich stav ve školním roce 1920/21 (viz tabulka 6).

⁹⁶ Tamtéž, s. 95.

⁹⁷ Ze 634 škol fungujících v roce 1918 na Podkarpatské Rusi jich bylo 553 s maďarským vyučovacím jazykem. Československá státní správa se zde musela vypořádat s nedostatkem školních budov, učitelů a jejich jazykovou kvalifikací, řešit musela školní docházku žáků (ve školním roce 1921/22 činil její průměr 60 %). V roce 1923 fungovalo na Podkarpatské Rusi 70 mateřských škol (51 rusínských, 3 československé, 1 německá, 1 rumunská, 14 maďarských), 705 obecných škol (542 rusínských, 123 maďarských, 18 československých, 7 rumunských, 13 německých a 2 hebrejské). Většina z těchto škol byla církevních. Dále zde působilo 12 měšťanských škol (9 s rusínským jazykem, 1 s československým, 1 s maďarským, u jedné jazyk neuveden), 4 střední školy (s rusínským vyučovacím jazykem s pobočnými maďarskými třídami), 3 učitelské ústavy (rusínského jazyka), 2 obchodní akademie, 2 dvoutřídní obchodní školy a 3 vyučovací dílny, které měly působit k podpoře domácího průmyslu. Maďaři tvořili asi 17 % obyvatel Podkarpatské Rusi, z celkového počtu tříd na obecných školách ale obsazovali 25,8 %, na měšťanských školách 33,3 %, na středních školách 44,7 % a na obchodních školách 33,3 % – ke stavu školství na Podkarpatské Rusi blíže Školská a osvětová činnost v Podkarpatské Rusi. Věstník MŠANO 5, 1923, sešit 2, s. 100–103.

Tabulka 6. Vybavení měšťanských škol budovami ve školním roce 1920/21.

Vyučovací jazyk školy:	Školní budova (část) určena k účelům vyučování		Školní budova (část) označena za		Školní budova (část) sloužila také k jiným než vyučovacím účelům	Zvláštní školní budovy (části) určené k vyučovacím účelům nemělo
	pouze pro tuto školu	spolu s jinou školou	vhodnou	nehodnou		
československý	6,7 % 66	85,1 % 832	89,5 % 804	10,5 % 94	39,7 % 388	8,2 % 80
Rusínský (ruský)	37,5 % 3	37,5 % 3	100 % 6	0 % 0	50 % 3	25 % 2
německý	3,8 % 15	95,2 % 379	99,5 % 392	0,5 % 2	18,8 % 75	1 % 4
maďarský	57,9 % 11	36,8 % 7	94,4 % 17	5,6 % 1	21,1 % 4	5,3 % 1
polský	66,7 % 2	33,3 % 1	66,7 % 2	33,3 % 1	0 % 0	0 % 0
Všechny měšťanské školy	7 % 98	86,8 % 1 225	92,6 % 1 225	7,4 % 98	33,4 % 471	6,2 % 88

Zpracováno podle: Měšťanské (občanské) školy v československé republice počátkem školního roku 1920–21. Věstník MŠANO 3, 1920–1921, sešit 12, příloha, s. 93–96.

Nadprůměrný stav, co se týče využívání budov pouze pro vlastní školu, vykazovaly školy s vyučovacím jazykem polským, maďarským a rusínským. Pod průměrem byly školy s vyučovacím jazykem československým a německým. Zvláštní školní budovy (části) určené k vyučování nemělo nadprůměrné procento škol s vyučovacím jazyky rusínským a československým. Co se týče vhodnosti školních budov (či jejich částí) vykazovaly nejlepší bilanci školy s vyučovacím jazyky rusínským, německým a maďarským. Pod celostátním průměrem se v této oblasti vyskytovaly školy s vyučovacím jazyky československým a polským. Školní budovy nebo jejich části sloužily k jiným než vyučovacím účelům u nadprůměrného procenta škol s vyučovacím jazyky rusínským a československým.

Komparovat můžeme také počet vyučovacích místností. Průměr všech škol činil čtyři učebny na jednu měšťanskou školu, a to na školu s vyučovacím jazykem českým nebo slovenským 3,9, rusínským (ruským) 3,6, německým 3,9, maďarským 4,8 a polským 3,0.⁹⁸ Jedna učebna připadla ve školním roce 1920/21 průměrně na 45,5 žáků, a to na na šklách s vyučovacím jazykem československým na 47,4, s rusínským (ruským) na 39,3, s německým na 40,6, s maďarským na 49,4, s polským na 46,4 žáků.

K měšťanským školám mohly být připojeny jednoroční učební kurzy (dále pouze JUK, někdy byly také označovány jako „čtvrté třídy“), určené pro děti, které chtěly doplnit a prohloubit své vzdělání, aby pokračovaly ve studiu na odborných školách nebo učitelských ústavech. Osnovy pro JUK byly vydány v roce 1924.⁹⁹ Mezi povinné předměty zde patřily vyučovací jazyk a druhý živý jazyk. Tím měla být na kurzech s československým vyučovacím jazykem němčina, na JUK s německým a polským vyučovacím jazykem v českých zemích čeština a na JUK s maďarským, německým a rusínským vyučovacím jazykem na Slovensku slovenština. Zařazeny mohly být také předměty nepovinné, mezi kterými osnovy uváděly francouzštinu nebo jiný živý jazyk. Nové osnovy pro JUK byly vydány v roce 1932.¹⁰⁰ Ty již opět operovaly s pojmem československý jazyk. Mezi povinné předměty byly podle osnov zařazeny vyučovací jazyk s naukou o písemnostech (stanoveny byly osnovy pro jazyky československý, podkarpatoruský, polský, německý a maďarský) a druhý jazyk. Tím měl být na JUK s československým vyučovacím jazykem v českých zemích německý jazyk, na Slovensku jazyk podkarpatoruský, německý nebo maďarský, v JUK s jiným vyučovacím jazykem než československým pak jazyk československý. Zavedeno mohlo být také vyučování nepovinných předmětů, mimo jiné i dalších cizích jazyků (osnovy uváděly francouzštinu, angličtinu, latinu nebo některý jazyk slovanský – konkrétně byly uvedeny jazyk polský, ruský a srbochorvatský). Překročen ale nesměl být stanovený maximální týdenní počet hodin.

Na počátku školního roku 1920/21 fungovalo v českých zemích dohromady 243 JUK, z čehož bylo 174 (71,6 %) českých a 69 (28,4 %) německých. Celkem navštěvovalo JUK v tomto školním roce 7 070 žáků, z čehož 5 625 žáků (79,6 %) školy s českým vyučovacím jazykem a 1 445 žáků (20,4 %) školy s německým vyučovacím jazykem.¹⁰¹

Střední školy

Po absolvování nižších obecných škol mohli žáci pokračovat také ve studiu na jedné z několika typů středních škol¹⁰² – gymnáziu, reálném gymnáziu, vyšším reálném gymnáziu, reformním reálném gymnáziu (jednalo se o osmitřídní školy) nebo na reálce (sedmitřídní škola). Otázku podoby středních škol řešila komise pro školskou reformu, která měla také jazykovou subkomisy, která se zabývala tím, jakým cizím jazykům má být na střední škole vyučováno a jaký má být cíl jazykového vyučování na tomto typu škol.¹⁰³

⁹⁸ Měšťanské (občanské) školy v československé republice počátkem školního roku 1920–21. Věstník MŠANO 3, 1920–1921, sešit 12, příloha, s. 96.

⁹⁹ Výnos MŠANO ze dne 13. června 1924, čís. 65.983-I., jimž se vyhlašují osnovy pro jednoroční učební kurzy, připojené ke školám občanským. Věstník MŠANO 6, 1924, sešit 6, s. 309–313.

¹⁰⁰ Výnos MŠANO ze dne 9. června 1932, č. 71.393/32-I/1, jimž se vyhlašují normální učební osnovy pro jednoroční učební kurzy připojené k měšťanským školám. Věstník MŠANO 14, 1932, sešit 6, s. 114–122.

¹⁰¹ Měšťanské (občanské) školy v československé republice počátkem školního roku 1920–21. Věstník MŠANO 3, 1920–1921, sešit 12, příloha, s. 93–94.

¹⁰² Viz např. Rozvrh předmětů a výtah z osnov k připravovanému zákonu o střední škole. Věstník MŠANO 7, 1925, sešit 11, s. 213–222.

¹⁰³ Pracovní komise při poradním sboru pro školskou reformu. Věstník MŠANO 6, 1924, sešit 4, s. 172–180; sešit 6, s. 344–350; sešit 7, s. 394–396.

Základ vyučování na všech typech středních škol tvořilo studium mateřského jazyka – kolem něho měla být soustředěna výuka v ostatních předmětech.¹⁰⁴ Na všech typech středních škol i na učitelských ústavech (viz dále) bez rozdílu vyučovacího jazyka byla podle zákona z roku 1923 výuka státního, tedy „československého“ jazyka povinným předmětem.¹⁰⁵ Na školách s československým vyučovacím jazykem měl být jako druhý živý jazyk vyučován buď jako předmět povinný nebo nepovinný „jazyk některé národnosti stát obývající“.¹⁰⁶ Podle osnov pro střední školy z roku 1927¹⁰⁷ tak měl být v českých zemích na gymnáziích, reformních reálných gymnáziích a reálkách¹⁰⁸ s československým vyučovacím jazykem vyučován jako povinný předmět německý jazyk, a to ve stejné (v případě reálek v Čechách téměř stejné) dotaci, jaká byla určena pro československý jazyk na německých gymnáziích (a to došlo ke snížení počtu hodin německého jazyka na středních školách s československým vyučovacím jazykem oproti dosavadnímu stavu). Na reálných gymnáziích v českých zemích byly jako vyučovací jazyky uvedeny československý, německý a polský, jako druhý jazyk pak československý a německý jazyk. Pro vyšší reálná gymnázia určovaly osnovy 29 hodin jazyka německého a 25 československého.¹⁰⁹

¹⁰⁴ O normálních osnovách gymnasií, reálných gymnasií, škol reálných a vyšších reformních gymnasií v republice Československé (Č. 25.552, 14./VI. 1919.). Věstník MŠANO 1, 1918–1919, sešit 8, s. 136–141.

¹⁰⁵ Zákon ze dne 8. června 1923, kterým se upravuje vyučování jazyku státnímu jakož i jazykům národních menšin na školách středních a ústavech učitelských. (Sb. z. a. n. 1923, č. 137). Věstník MŠANO 5, 1923, sešit 8, s. 441–442.

¹⁰⁶ Těm žákům, kteří se opakovaním dostali do třídy, kde státní jazyk již byl povinným předmětem, mohl profesorský sbor prominout přijímací zkoušku z tohoto předmětu, obdržel-li z něho žák v předcházejícím školním roce jako v předmětu nepovinném známku alespoň dostatečnou. Totéž platilo pro německý jazyk na těch školách s češtinou jako vyučovací řečí, na kterých byla postupně zaváděna němčina jako povinný předmět. – viz Výnos MŠANO ze dne 10. listopadu 1924, čís. 129.103-II, o prominutí přijímací zkoušky z povinného jazyka státního, po případě německého, těm žákům, kteří opakují třídu a měli z tohoto jazyka jako předmětu nepovinného známku aspoň dostatečnou. Věstník MŠANO 6, 1924, sešit 12, s. 588.

¹⁰⁷ Výnos MŠANO ze dne 17. června 1927, čís. 71.214-II, o změně osnov na středních školách. Věstník MŠANO 9, 1927, sešit 7, s. 233–240; Výnos MŠANO ze dne 30. srpna 1927, čís. 96.193-II, jimž se vydávají pokyny pro úpravu vyučování na středních školách podle osnov, změněných výnosem MŠANO ze dne 17. června 1927, čís. 71.214-II (Věstník 1927, čís. 69). Věstník MŠANO 9, 1927, sešit 9, s. 362–364. Osnovy byly později upraveny, když bylo mimo jiné omezeno vyučování latiny a francouzštiny a zdůrazněno vyučování československého a německého jazyka. Znalost těchto jazyků měla pomoci vzájemnému sblížení obyvatelstva státu. – srov. Výnos MŠANO ze dne 16. června 1930, č. 87.128-II, jimž se vyhláší normální přehled hodin třídy I. a II. gymnasií, reálných gymnasií, reformních reálných gymnasií, vyšších reálných gymnasií a reálek. Věstník MŠANO 12, 1930, sešit 7, s. 354–355; Výnos MŠANO ze dne 4. července 1930, sešit 96.897-II, jimž se vydávají některé pokyny k učebním osnovám pro první třídu všech typů středních škol a druhou třídu reformních reálných gymnasií a reálek pro školní rok 1930/31. Věstník MŠANO 12, 1930, sešit 7, s. 358–359; Výnos MŠANO ze dne 4. května 1932, čís. 55.475-II, jimž se vyhláší normální přehled hodin III. a IV. třídy gymnasií, reálných gymnasií, vyšších reálných gymnasií a IV. třídy reformních reálných gymnasií a reálek a doplňující pokyny k osnovám. Věstník MŠANO 14, 1932, sešit 5, s. 70–73. Od školního roku 1933/34 mělo být do doby, než bude provedena definitivní úprava normálních přehledů hodin a učebních osnov pro střední školy vyučováno podle „Návrhu učebních osnov pro střední školy“ – viz také Výnos MŠANO ze dne 14. července 1933, sešit 4547-II, o učebních osnovách pro střední školy. Věstník MŠANO 15, 1933, sešit 7, s. 210; Výnos MŠANO ze dne 31. října 1933, č. 124.263-II, jimž se doplňuje výnos ze dne 14. července 1933, č. 4547/33-II, (Věstník min. XV., č. 52), o učebních osnovách pro střední školy. Věstník MŠANO 15, 1933, sešit 11, s. 295–296.

¹⁰⁸ Viz také Normální osnovy škol reálných na Moravě a ve Slezsku (Čís. 25. 633, 30./VII. 1919.). Věstník MŠANO 1, 1918–1919, sešit 11, s. 178–179.

¹⁰⁹ Osnovy tohoto typu škol byly od školního roku 1929/30 změněny, když zde bylo zavedeno také vyučování anglickému jazyku – viz Výnos MŠANO ze dne 18. dubna 1929, č. 38.060-II, jimž se pozměňuje výnos ze dne 17. června 1927, č. 71.214-II, Věstník č. 69, str. 233, pokud jde o normální přehled hodin pro vyšší reálná gymnasia. Věstník MŠANO 11, 1929, sešit 5, s. 126–127.

Jiná byla situace na Slovensku¹¹⁰ – z důvodu, že se v době monarchie na středních školách na Slovensku žáci neučili mateřskému, tedy „československému“ jazyku, měl být výuce tohoto jazyka věnován vyšší počet hodin. Zavedení cizího jazyka (myšlen jím byl „jazyk některé národnosti na území československé republiky nebo jazyk sousedního státu, aneb konečně jazyk západoevropský“, stanoveny pro něj byly na jednotlivých typech škol pevné časové dotace) měl v souladu s místními potřebami a přáními navrhnout profesorský sbor.¹¹¹ Výuka cizího jazyka zde tedy nebyla povinná. Na středních školách s maďarským vyučovacím jazykem na Slovensku byl vyučován maďarský (tedy vyučovací) jazyk¹¹² a povinně jazyk československý, dále dle typu školy další jazyk. Na školách s rusínským vyučovacím jazykem na Podkarpatské Rusi byly mezi povinnými předměty zařazeny kromě československého jazyka také francouzský, „velkoruský“ a latinský jazyk. Na školách s maďarským vyučovacím jazykem v této zemi pak jazyk československý a buď francouzský nebo anglický jazyk. Dle typu středních škol byly dále povinně vyučovány další jazyky, ať již klasické (latina, řečtina) či živé (francouzština, angličtina, italština nebo slovanský jazyk).¹¹³

Výnosy z roku 1937 bylo nařízeno, aby vyučování německému jazyku na středních školách s československým vyučovacím jazykem kladlo důraz hlavně na praktické znalosti absolventů středních škol.¹¹⁴ Stejně mělo platit pro výuku československého jazyka na středních školách s vyučovacím jazykem německým, podkarpatským, maďarským a polským.¹¹⁵ Cílem bylo, aby se krajané těchto národností dokázali domluvit a vyjadřovat obstojně své myšlenky, a to ústně i písemně. Stát se těmito předpisy snažil pomoci zažehnat národnostní rozpory, které v té době začínaly gradovat.

Přestupoval-li v Československu žák ze střední školy na jinou střední školu téhož typu ale jiného vyučovacího jazyka, který plně neznal a byl-li tento přestup náležitě odůvodněn, mohl být přijat bez přijímací zkoušky z vyučovacího jazyka. Takovýmto žákům měla být při vyučování věnována náležitá pozornost a chybějící zkoušku museli vykonat nejpozději do konce školního roku.¹¹⁶ Při obsazování profesorských míst na středních školách nemělo být přihlíženo na to, zda jsou přihlášení domácími žadateli, nemělo se hledět ani na aspekty náboženské, národnostní apod., rozhodovat měla odborná kritéria.¹¹⁷

¹¹⁰ Na Slovensku fungovalo ve školním roce 1918/19 30 státních středních škol s československým vyučovacím jazykem (2 gymnázia, 7 reformních reálných gymnázií, 15 reálných gymnázií, 5 reálků a 1 lyceum) s 3 808 žáky, o rok později studovalo na těchto školách 5 894 žáků – blíže Počet žactva na státních středních školách na Slovensku s vyučovacím jazykem československým. Věstník MŠANO 1, 1918–1919, sešit 20, s. 418.

¹¹¹ O učebních osnovách gymnasií, reál. gymnasií, reformních gymnasií, škol reálných, lyceí a ústavů učitelských na Slovensku (Č. 38.985, 29./VIII. 1919.). Věstník MŠANO 1, 1918–1919, sešit 13, s. 216–219.

¹¹² Jeho osnovy viz Výnos MŠANO ze dne 6. dubna 1925, čís. 111.123/24-II., obsahující učebnou osnovu jazyka maďarského jakožto jazyka vyučovacího na středních školách. Věstník MŠANO 7, 1925, sešit 5, s. 134–138. Osnovy nepovinného maďarského jazyka na středních školách se slovenským vyučovacím jazykem viz Výnos MŠANO ze dne 8. října 1930, sešit 131.092-II., kterým se vydávají učebné osnovy jazyka maďarského jako předmětu nepovinného na středních školách s vyučovacím jazykem slovenským. Věstník MŠANO 12, 1930, sešit 10, s. 482.

¹¹³ Srovnej také Učebné osnovy středních škol s německým a maďarským jazykem vyučovacím na Slovensku. Věstník MŠANO 2, 1919–1920, sešit 18, s. 300–301.

¹¹⁴ Výnos MŠANO ze dne 11. října 1937, čís. 143.092/II, o praktickém výcviku v jazyku německém. Věstník MŠANO 19, 1937, sešit 12, s. 422.

¹¹⁵ Výnos MŠANO ze dne 19. ledna 1938, čís. 170.663/37-II, o praktickém výcviku v jazyku československém. Věstník MŠANO 20, 1938, sešit 2, s. 80.

¹¹⁶ Viz Výnos MŠANO ze dne 28. prosince 1923, čís. 153.688-II., určený všem zemským školním radám, referátu MŠANO v Bratislavě a školskému odboru civilní správy Podkarpatské Rusi v Užhorodě, i ředitelstvím všech středních škol, o přestupu žáků ze střední školy na střední školu téhož typu s jiným jazykem vyučovacím. Věstník MŠANO 1, 1918–1919, sešit 10, s. 163–165.

¹¹⁷ O obsazování uprázdněných míst na školách středních a ústavech učitelských (Č. 49.484, 18./X. 1919.). Věstník MŠANO 1, 1918–1919, sešit 17, s. 334–336.

Ve školním roce 1918/19 působilo v českých zemích 74 gymnázií všech typů (se 131 pobočkami a 22 540 studenty) s českým vyučovacím jazykem a 58 (s 31 pobočkami a 12 955 studenty) s německým vyučovacím jazykem. Reálek s českým vyučovacím jazykem v tomto školním roce fungovalo 43 (186 poboček, 18 442 studentů) a s německým vyučovacím jazykem 35 (61 poboček, 9 435 studentů). V tomto školním roce fungovalo také 10 lyceí s českým vyučovacím jazykem (18 poboček, 2 746 žáků) a 15 s německým vyučovacím jazykem (6 poboček, 2 434 studentů).¹¹⁸ Z tohoto počtu je patrná dosavadní privilegovanost německé menšiny, kdy počet jejich škol ve státě výrazně převyšoval jejich procentuální zastoupení. Polská menšina měla v českých zemích ve školním roce 1918/19 dvě střední školy se 4 pobočkami a 733 žáky.¹¹⁹

Již ve školním roce 1919/20 můžeme sledovat částečné narovnávání situace, když došlo k mírnému nárůstu počtu středních škol s českým vyučovacím jazykem a poklesu počtu středních škol s německým vyučovacím jazykem. V českých zemích působilo 173 středních škol s českým (57,7 %), 124 s německým (41,3 %) a 3 s polským vyučovacím jazykem (1,0 %).¹²⁰

Ve školním roce 1920/21 působilo v českých zemích celkem 303 středních škol – z toho bylo 190 českých (62,7 %), 112 německých (37,0 %) a 1 polská (0,3 %). Na českých středních školách v tomto roce studovalo dohromady 56 983 studentů v 1 624 třídách (o 3 342 studentů a 112 tříd více než o rok dříve), na německých středních školách 24 140 studentů v 834 třídách (o 925 méně studentů a 25 tříd méně oproti předchozímu roku). Do českých tříd chodilo průměrně 35 žáků, do německých tříd 28 žáků.¹²¹ O tom, že se poměr žáků na středních školách začal vyrovnávat reálnému zastoupení národností ve státě, svědčí statistika žáků zapsaných do prvních ročníků středních škol v českých zemích, kde ve školním roce 1920/21 studovalo 13 463 žáků českých (74,2 %), 4 576 německých (25,2 %) a 116 polských (0,6 %).¹²²

Ve školním roce 1921/22 fungovalo na území Československa vyjma Podkarpatské Rusi dohromady 392 středních škol – z toho bylo českých 254 (64,7 %), německých 122 (31,1 %), maďarských 14 (3,5 %), polská 1 (0,3 %), rusínská 1 škola (0,3 %).¹²³ Československé školy navštěvovalo 71 636 žáků (70,9 %), měly 2 076 tříd (68 %), průměr žáků na třídu činil 34. Německé ústavy navštěvovalo 24 482 žáků (24,3 %), měly 874 tříd (28,5 %), průměr žáků na třídu činil 28. Maďarské střední školy navštěvovalo 4 149 žáků (4,1 %), měly 95 tříd (3,1 %), průměrně připadalo na třídu 43 žáků. Polské ústavy byly navštěvovány 541 žáky (0,6 %), měly 12 tříd (0,3 %). Rusínské střední školy pak navštěvovalo 105 žáků (0,1 %), měly 4 třídy (0,1 %).¹²⁴ Pro vysvětlení je třeba doplnit, že statistika je ovlivněna počtem židovských žáků navštěvujících školy s jednotlivými vyučovacími jazyky. Židé se často hlásili k jiné národnosti, více vypovídající je proto statistika udávající náboženství – k židovskému náboženství se ve školním roce 1921/22 hlásilo 8 106 studentů středních škol, z nichž na československé školy chodilo 2 848 (tj. 35,1 % Židů, kteří tvořili 4 % studentů těchto škol), na německé školy 4 032

¹¹⁸ Počet žactva na českých středních školách v Čechách, na Moravě a ve Slezsku koncem škol. roku 1918/19. Věstník MŠANO 1, 1918–1919, sešit 20, s. 412–415; Počet žactva na německých středních školách v Čechách, na Moravě a ve Slezsku koncem škol. roku 1918/19. Věstník MŠANO 1, 1918–1919, sešit 20, s. 415–417.

¹¹⁹ Viz Počet žactva na polských středních školách koncem škol. roku 1918/19. Věstník MŠANO 1, 1918–1919, sešit 20, s. 417.

¹²⁰ Celkový přehled. I. Střední školy podle druhu, vydržovatele a vyučovacího jazyka. Věstník MŠANO 2, 1919–1920, sešit 4, s. 56.

¹²¹ Blíže srovnej Statistika středního školství ve školním roce 1920–1921. Věstník MŠANO 2, 1919–1920, Příloha.

¹²² Tamtéž, s. 11.

¹²³ Stav středního školství ve školním roce 1921–22. Věstník MŠANO 4, 1922, příloha.

¹²⁴ Tamtéž.

(tj. 49,8 % Židů, kteří tvořili 16,5 % žáků těchto škol), na maďarské školy 1 225 (tj. 15,1 % Židů, kteří tvořili 29,5 % žáků těchto škol), na rusínské střední školy chodil 1 žák hlásící se k židovskému náboženství.¹²⁵ Z popsaného vyplývá, že Židé tvořili výrazný podíl žáků zejména na školách s německým vyučovacím jazykem.

Na Podkarpatské Rusi působilo ve školním roce 1921/22 dohromady 7 středních škol (4 reálná gymnázia a 3 učitelské ústavy). Jednalo se o rusínské (ruské školy), často s pobočnými maďarskými třídami. Navštěvovalo je 928 Maďarů, 742 Rusínů, 58 Čechoslováků, 20 Němců a 49 příslušníků jiných náboženství. 42 z nich se hlásilo k židovskému náboženství.¹²⁶

Učitelské ústavy

Po skočení povinné školní docházky mohli žáci pokračovat ve studiu mimo jiné na učitelských ústavech. Určeny byly pro děti od 15 let, nebyly tedy na úrovni dnešních vysokých škol. Mezi povinné předměty na tomto typu škol patřil vyučovacím jazyk a druhý živý jazyk, kterým byl opět na školách s československým vyučovacím jazykem buď jako předmět povinný nebo nepovinný „jazyk některé národnosti v státu obývající“, na ostatních školách pak vždy státní jazyk jako povinný předmět. Později byla na učitelských ústavech s československým vyučovacím jazykem zavedena němčina jako povinný předmět, a to ve všech ročnících.¹²⁷

Na českých učitelských ústavech byla brzy po ustanovení samostatného Československa zrušena povinná maturita z německého jazyka, nedostatečná známka z tohoto předmětu neměla být nadále překážkou v postupu do vyššího ročníku.¹²⁸ Od roku 1927 byl ale na státních učitelských ústavech opět zaveden německý jazyk na školách s československým jazykem a zároveň státní jazyk na školách s jiným vyučovacím jazykem než československým jako zkušební předmět při zkouškách učitelské způsobilosti.¹²⁹

K učitelským ústavům mohly být přičleněny také dvouleté ústavy pro vzdělávání učitelek domácích nauk¹³⁰ nebo pro vzdělávání učitelek (pěstounek) mateřských škol. Mezi vyučovacímí předměty byl zařazen vyučovacím jazyk, na ústavech pro vzdělávání pěstounek mateřských škol pak také druhý živý jazyk.¹³¹ Od začátku školního roku 1935/36 se stával československý jazyk povinným v prvních ročnících obou těchto typů škol s jiným vyučovacím jazykem než československým, od začátku školního roku 1936/37 pak také v druhém ročníku těchto škol.¹³² Jako povinný předmět byl v obou ročnících zaveden také německý jazyk, a to ve stejné dotaci jako

¹²⁵ Tamtéž, s. 16.

¹²⁶ Tamtéž, s. 19–20.

¹²⁷ Zavedení povinného vyučování německého jazyka do všech ročníků učitelských ústavů potvrdily také nové osnovy z roku 1936 – viz Výnos MŠANO ze dne 19. srpna 1936, čís. 69.287-II, jímž se vyhlašuje učební osnova německého jazyka pro učitelské ústavy s československou řečí vyučovací. Věstník MŠANO 18, 1936, sešit 9, s. 317–319.

¹²⁸ O zkouškách a známkách z jazyka německého na českých ústavech učitelských (Č. 18.431, 5./VI. 1919). Věstník MŠANO 1, 1918–1919, sešit 8, s. 134.

¹²⁹ Blíže viz Výnos MŠANO ze dne 18. února 1927, čís. 153.146/26-II, o doplnění a změně předpisů pro zkoušku dospělosti na ústavech učitelských. Věstník MŠANO 9, 1927, sešit 3, s. 104–107; Výnos MŠANO ze dne 4. ledna 1928, čís. 150.970/27-II, jímž se zařazuje jazyk československý do zkušebních předmětů zkoušky dospělosti na středních školách s vyučovacím jazykem německým a maďarským. Věstník MŠANO 10, 1928, sešit 2, s. 63–64.

¹³⁰ Viz Organizační statut dvouletého ústavu pro vzdělání učitelek domácích nauk (Č. 29.387, 14./XI. 1919). Věstník MŠANO 1, 1918–1919, sešit 18, s. 355–361.

¹³¹ Stručný informační přehled o školství národním, středním a odborném. Věstník MŠANO 6, 1924, sešit 5, s. 259.

¹³² Výnos MŠANO ze dne 7. června 1935, č. 56.542-II, jímž se zavádí československý jazyk jako povinný předmět na ústavy pro vzdělání učitelek domácích nauk a pro vzdělání učitelek mateřských škol s jiným vyučovacím jazykem než československým a vyhlašuje se zatím učební osnova jazyka československého. Věstník MŠANO 17, 1935, sešit 7, s. 156–159.

státní jazyk.¹³³ S povolením MŠANO bylo možné zavést také výuku druhého cizího jazyka. Ústavy pro vzdělávání učitelek mateřských škol mohly fungovat také jako samostatné.

Průmyslové a odborné školy

Dalším typech škol, na kterém mohli žáci po skončení povinné školní docházky pokračovat ve studiu, byly školy průmyslové a odborné, které se snažily o propojení školy s praxí. Tyto školy se dělily do třech typů: 1) školy průmyslové, 2) školy odborné, 3) dívčí odborné školy rodinné a živnostenské.¹³⁴ Také zde bylo pamatováno jak na výuku státního jazyka, tak na výuku německého jazyka. Tak např. na mistrovských strojnických školách byly oba jazyky vyučovány mezi povinnými předměty, přičemž časová dotace německého jazyka na školách s československým vyučovacím jazykem se nelišila od časové dotace československého jazyka na školách s německým vyučovacím jazykem.¹³⁵

Ve školním roce 1919/20 fungovalo v Československu 14 státních průmyslových škol s českým nebo slovenským vyučovacím jazykem a 10 s německým vyučovacím jazykem. Státních odborných škol bychom v tomto roce napočítali 20 s československým a 34 s německým jazykem. Ženských odborných škol působilo v tomtéž roce na území státu 45 s československým jazykem a 21 německých.¹³⁶ Ve školním roce 1933/34 v republice působily následující průmyslové a odborné školy – státních průmyslových škol bylo 22 československých, 10 německých, 1 maďarská. Státních odborných škol fungovalo v tomto školním roce 23 československých, 24 německých a 3 rusínské. Dále zde působilo 25 československých a 19 německých státních ústavů pro domácí průmysl. Navštěvovat bylo možné také 6 československých a 1 německou zemské průmyslové a odborné školy nebo 7 československých a 4 německé městské a soukromé průmyslové a odborné školy. Působilo zde také 1 572 československých, 533 německých, 64 maďarských, 27 rusínských, 13 polských samostatných živnostenských pokračovacích (učňovských) škol a 102 československých, 40 německých, 1 polská a 1 maďarská odborné školy pro ženská povolání.¹³⁷ V oblasti průmyslového a odborného školství je z výše uvedeného patrné velmi slušné zastoupení škol s německým jazykem.

Obchodní školy

Dále bylo možno doplnit si povinné vzdělání v rámci obchodního školství, kam byly řazeny: 1) obchodní akademie, 2) veřejné obchodní školy, 3) veřejné jednorozhodní kurzy.¹³⁸ Absolventi obchodních akademií měli být schopni věnovat se samostatnému obchodnímu podnikání. Učební osnovy obchodních akademií¹³⁹ stanovovaly povinně vyučovací jazyk (československý,

¹³³ Srov. Výnos MŠANO ze dne 15. března 1937, čís. 167.279/36-II, jímž se vydává organizační statut ústavu vzdělání učitelek mateřských škol. Věstník MŠANO 19, 1937, sešit 5, s. 109–127.

¹³⁴ Blíže Stručný informační přehled o školství národním, středním a odborném. Věstník MŠANO 6, 1924, sešit 5, s. 260–272.

¹³⁵ Viz Výnos MŠANO ze dne 25. listopadu 1927, čís. 136.980-III, kterým se vydává učební osnova mistrovské školy strojnické. Věstník MŠANO 9, 1927, sešit 12, s. 508–514.

¹³⁶ Statistika průmyslového a odborného školství v republice československé za školní rok 1918–19 a 1919–20. Věstník MŠANO 1, 1918–1919, sešit 20, příloha.

¹³⁷ Stav odborného školství v republice Československé ve škol. roce 1933–34 sestavený MŠANO ke dni 30. dubna 1934. Věstník MŠANO, ročník 16, 1934, příloha, s. 40–42.

¹³⁸ Ke správě těchto škol viz Výnos MŠANO z 28. dubna 1933, čís. 16.435-III, o správě veřejných obchodních učilišť. Věstník MŠANO 15, 1933, sešit 5, s. 97–117.

¹³⁹ Vynesení MŠANO, jímž se zavádí na obchodních akademiích provisorní učební osnova (Čís. 34 000, 7./V. 1921.). Věstník MŠANO 3, 1920–1921, sešit 10, s. 209–242; Normální učební osnova veřejných obchodních škol (K bodu

německý nebo maďarský), kromě toho také německý jazyk (pro československé školy), češtinu (pro školy německé) nebo slovenštinu¹⁴⁰ (pro školy maďarské). Zvláštní pozornost měla být věnována také vyučování dalším cizím jazykům,¹⁴¹ (představovaly další povinný předmět). Mezi nepovinné předměty pak byly zahrnuty mimo jiné německý těsnopis (pro československé a maďarské školy) nebo český těsnopis (pro německé školy) či konverzační kroužky v cizích jazycích. K obchodním akademiím či obchodním školám mohly být připojeny abiturientské kurzy, kde si mohli absolventi středních a vyšších průmyslových škol doplnit vzdělání. To, že na národnostní menšiny bylo v československém školském zákonodárství pamatováno, ukazuje následující úryvek z osnov obchodních akademií z roku 1921: „*Žák ať pozná v hlavních rysech jak všechny hodnoty všelidské, tak zvláště to, co vytvořil na poli vědy a umění národ, k němuž se hlásí. Na základě demokraticko-národním bud' vštěpována láska a úcta k lidu, jeho řeči, jeho názorům, jeho umění a celému jeho životu vůbec. Žák poznejš takto, co v duševním vývoji národa je silného, zdravého, krásného a lidsky ušlechtilého, zkrátka kulturu svého vlastního národa.*“¹⁴²

Pro ilustraci uvedeme počet obchodních škol s jednotlivými vyučovacími jazyky v Československu ve školních letech 1919/20 a 1922/23 a 1933/34. Poukážeme tak na vývojové tendence v počtu těchto škol, značíci vysoké zastoupení škol německých a postupné zvyšování počtu škol československých. Ve školním roce 1919/20 fungovalo na území státu 17 obchodních akademií s československým a 9 s německým vyučovacím jazykem.¹⁴³ Ve školním roce 1922/23 fungovalo o pět československých akademií více, počet německých zůstal nezměněn a přibyla jedna akademie maďarská.¹⁴⁴ Ve školním roce 1933/34 fungovalo již 25 československých obchodních akademií, 10 německých, 2 maďarské a 1 rusínská.¹⁴⁵ Patrný je tedy výrazný nárůst počtu obchodních akademií s československým vyučovacím jazykem, přibyla také akademie německá, rusínská a maďarská.

Věřejné obchodní školy byly dvouletými učilišti, připravujícími dorost pro obchod se „zbožím středního rozsahu“. Těžiště osnov leželo samozřejmě v obchodních naukách. Mezi povinné předměty patřil vyučovací jazyk, němčina (pro československé školy) nebo československý jazyk (pro německé a maďarské školy). Mezi nepovinné předměty pak byly zahrnuty německá konverzace (na československých školách), česká konverzace (na německých školách) nebo slovenská konverzace (na maďarských školách). Na některých veřejných obchodních školách byla vyučována také francouzština, ruština, polština nebo srbochorvatština.¹⁴⁶ Příjímací zkouška na obchodní akademie a obchodní

XIV. výnosu č. 38.224, 2./V. 1922, č. Věstníku 83.). Věstník MŠANO 4, 1922, sešit 5, s. 210–222; Výnos MŠANO z 5. května 1931, čís. 49.448-III., o normální učební osnově obchodních akademií. Věstník MŠANO 13, 1931, sešit 5, s. 159–182.

¹⁴⁰ Počínaje osnovami z roku 1922 již uváděn jazyk československý.

¹⁴¹ V osnovách bylo uvedeno deset relativně povinných jazyků: německý, francouzský, anglický, bulharský, italský, maďarský, polský, rumunský, ruský, srbochorvatský a španělský. Nebylo ale nařízeno, aby každá akademie vyučovala všem těmto jazykům. Jednotlivé školy se měly omezovat na menší počet jazyků, a to těch, které vzhledem k sousedství cizích států a podle potřeby byly pro danou akademii nejdůležitější. Po vzájemné dohodě sousedních ústavů tak měla vznikat po této stránce účelná rozmanitost. Nejméně se musel každý žák učit dvěma cizím jazykům (později jednomu) podle nabídky a své volby.

¹⁴² Výnesení MŠANO, jímž se zavádí na obchodních akademiích provisorní učební osnova (Čís. 34 000, 7./V. 1921.). Věstník MŠANO 3, 1920–1921, sešit 10, s. 220.

¹⁴³ Výkaz o návštěvách státních škol obchodních a těch nestátních škol obchodních a kupeckých, které mají státní subvenci. Věstník MŠANO 1, 1918–1919, sešit 18, s. 362–370.

¹⁴⁴ Výkaz o návštěvách státních škol obchodních a těch nestátních, které mají státní subvenci ve šk. roce 1922/23. Věstník MŠANO 4, 1922, Příloha.

¹⁴⁵ Stav odborného školství v republice Československé ve škol. roce 1933–34 sestavený MŠANO ke dni 30. dubna 1934. Věstník MŠANO, ročník 16, 1934, příloha, s. 40–42.

¹⁴⁶ Stručný informační přehled o školství národním, středním a odborném. Věstník MŠANO 6, 1924, sešit 5, s. 275.

školy byla konána mimo jiné z československého jazyka na německých školách a z německého jazyka na československých školách (přijati ale mohli být i žáci, kteří se tyto jazyky dosud neučili).¹⁴⁷

Ve školním roce 1919/20 působilo v Československu 49 obchodních škol s československým jazykem, 19 s německým a 2 s maďarským.¹⁴⁸ Ve školním roce 1922/23 fungovaly o čtyři československé obchodní školy více, německé a maďarské po jedné ubylo.¹⁴⁹ Ve školním roce 1933/34 fungovaly jako samostatné 42 veřejných obchodních škol československých, 16 německých a 2 rusínské (další 20 československých, 9 německých a 1 maďarská byly připojeny k obchodním akademiím).¹⁵⁰

Jednoroční kurzy byly určeny pro ty, kdo si chtěli praktické znalosti doplnit vědomostmi teoretickými. Ve školním roce 1919/20 působily v Československu 4 československé jednoroční obchodní školy a kurzy a 2 německé.¹⁵¹ O rok později se počet vyrovnal, když přibýly dvě německé školy.¹⁵² Ve školním roce 1933/34 pak v Československu působily 4 kurzy československé, 2 maďarské a 1 německý.¹⁵³

Do obchodního školství patřily také kupecké pokračovací školy, dvouletá učiliště s osmi hodinami týdenního vyučování, do kterých byli přijímáni učňové obchodních živností.¹⁵⁴ Při obchodních školách a akademiích mohly být zřizovány také krátkodobé večerní kurzy, určené pro osoby zaměstnané v obchodě či družstevní školy. Ve školním roce 1919/20 působilo v Československu 61 československých pokračovacích škol kupeckých a 39 německých.¹⁵⁵ Ve školním roce 1922/23 fungovalo 73 těchto československých škol, 44 německých a 2 maďarské.¹⁵⁶ Ve školním roce 1933/34 pak 23 kupeckých škol s československým vyučovacím jazykem, 9 s německým, 2 s maďarským a 1 s rusínským jazykem.¹⁵⁷

V Československu fungovalo také pomocné školství. V roce 1923 bylo možné navštěvovat 53 pomocných škol o 102 třídách (v 44 městech), z toho 69 tříd bylo českých (na Slovensku pomocné školy v této době nebyly), 31 německých, 1 polská a 1 rusínská.¹⁵⁸

¹⁴⁷ Výnos MŠANO ze dne 6. března 1926, čís. 23.160-III, o zavedení přijímací zkoušky z francouzštiny na obchodních akademiích a fakultativní přijímací zkoušky z němčiny na československých a z jazyku československého na německých obchodních akademiích i veřejných obchodních školách. Věstník MŠANO 8, 1926, sešit 3, s. 63–66; Výnos MŠANO ze dne 6. května 1935, č. 41.960-III, kterým se mění výnos MŠANO ze dne 6. března 1926, č. 23.160-III o přijímacích zkouškách z němčiny na československých a z jazyka československého na německých obchodních akademiích a veřejných obchodních školách. Věstník MŠANO 17, 1935, sešit 6, s. 125.

¹⁴⁸ Výkaz o návštěvě státních škol obchodních a těch nestátních škol obchodních a kupeckých, které mají státní subvenci. Věstník MŠANO 1, 1918–1919, sešit 18, s. 362–370.

¹⁴⁹ Výkaz o návštěvě státních škol obchodních a těch nestátních, které mají státní subvenci ve šk. roce 1922/23. Věstník MŠANO 4, 1922, Příloha.

¹⁵⁰ Stav odborného školství v republice Československé ve škol. roce 1933–34 sestavený MŠANO ke dni 30. dubna 1934. Věstník MŠANO, ročník 16, 1934, příloha, s. 40–42.

¹⁵¹ Výkaz o návštěvě státních škol obchodních a těch nestátních škol obchodních a kupeckých, které mají státní subvenci. Věstník MŠANO 1, 1918–1919, sešit 18, s. 362–370.

¹⁵² Výkaz o návštěvě státních škol obchodních a těch nestátních škol obchodních a kupeckých, které mají státní subvenci. Věstník MŠANO 2, 1919–1920, sešit 1, s. 10–18.

¹⁵³ Stav odborného školství v republice Československé ve škol. roce 1933–34 sestavený MŠANO ke dni 30. dubna 1934. Věstník MŠANO, ročník 16, 1934, příloha, s. 40–42.

¹⁵⁴ Stručný informační přehled o školství národním, středním a odborném. Věstník MŠANO 6, 1924, sešit 5, s. 276.

¹⁵⁵ Výkaz o návštěvě státních škol obchodních a těch nestátních škol obchodních a kupeckých, které mají státní subvenci. Věstník MŠANO 1, 1918–1919, sešit 18, s. 362–370.

¹⁵⁶ Výkaz o návštěvě státních škol obchodních a těch nestátních, které mají státní subvenci ve šk. roce 1922/23. Věstník MŠANO 4, 1922, Příloha.

¹⁵⁷ Stav odborného školství v republice Československé ve škol. roce 1933–34 sestavený MŠANO ke dni 30. dubna 1934. Věstník MŠANO, ročník 16, 1934, příloha, s. 40–42.

¹⁵⁸ Blíže Statistika pomocného školství Československé republiky. Věstník MŠANO 5, 1923, sešit 5, s. 312–314.

Vybrané aspekty československého školského zákonodárství z hlediska menšin

Příslušníci menšin se po 28. říjnu 1918 museli přizpůsobit zákonodárství nově vzniklého československého státu, který samozřejmě vyžadoval jejich loajalitu. Lze předpokládat, že některá nařízení zřejmě nebyla menšinami vítána s nadšením. Dle nařízení z listopadu 1918 měli všichni učitelé vykonat v nejbližší době následující slib: „*Slibuji, že budu své vychovatelské povinnosti podle nejlepšího svého svědomí vykonávat, mládež svěřenou k dobru, pravdě a krásnu vésti, že budu prospěch školství vždycky na zřeteli míti, že budu platné zákony a předpisy zachovávat, a že budu na svém místě ze všech sil k povznesení československé republiky pracovat.*“¹⁵⁹ Slib měl být slavnostně vykonán před zástupci okresních, případně jiných národních výborů. V srpnu roku 1919 pak byla nařízením vlády stanovena služební přísaha, kterou měli vykonávat nově ustanovení učitelé, správcové a ředitelé obecných a měšťanských škol.¹⁶⁰ Písaha zněla: „*Přisahám a slibuji na svou čest a svědomí, že Československé republice budu vždy věren a její vlády poslušen, že budu veškeré státní zákony zachovávat, všechny své úřední povinnosti podle platných zákonů a nařízení vykonávat pilně, svědomitě a nestranně, úředního tajemství neprozradím a ve všem svém jednání jen prospěch státu a zájmu služby budu dbáti.*“¹⁶¹ Písahu přijímal úředník okresního školního úřadu. V únoru 1920 pak vyšel zákon,¹⁶² který konstatoval, že bude dána těm učitelům, kteří slib dosud nesplnili, měsíční lhůta, aby tak učinili. Ten, kdo by tak bez nepřekonatelné překážky neučinil, ztrácel podle této normy „*svého místa a všech nároků na plat a výslužné pro sebe a svou rodinu.*“¹⁶³ Podrobnější ustanovení tohoto zákona přineslo nařízení¹⁶⁴ z dubna roku 1920, kterým byla měsíční lhůta stanovena na 1.–30. červen téhož roku. Služební slib učitelů měl být vykonán u předsedy příslušné školní rady, na Slovensku a Podkarpatské Rusi u příslušného školního inspektora. Zajímavé je, že přes fatální důsledky za nesložení tohoto slibu, bylo jeho vykonání označeno jako „dobrovolné“.¹⁶⁵ Slib měl být proveden také písemně. Učitelé a učitelky, kteří nebyli znalí československého jazyka, měli právo vykonat slib podle úředního německého (maďarského a ruského) textu. Úřady měly po uplynutí požadované lhůty vytvořit seznam učitelek a učitelů, kteří slib nevykonali a rozhodnout o výše uvedených důsledcích nevykonání slibu. Zproštění této povinnosti byli učitelé, kteří již slib provedli podle výše uvedené normy z listopadu 1918. Datum složení slibu mělo být zaznamenáno v osobním průkaze každého učitele.¹⁶⁶

Učitelé veřejných obecných nebo měšťanských škol mohli být ustanoveni pouze českoslovenští státní občané.¹⁶⁷ K loajalitě k novému státu měla vychovávat malým školským zákonem z roku 1922 (viz výše) nově zavedená občanská nauka a výchova. Obsahovat měla „*základní poznatky o státě československém, o státních formách a zřízeních vůbec a československých*

¹⁵⁹ O slibu profesorstva a učitelstva (Č. 320, 27./XI. 1918). Věstník MŠANO 1, 1918–1919, sešit 1, s. 25.

¹⁶⁰ Nařízení vlády republiky československé ze dne 26. srpna 1919. O služební přísaze učitelstva škol obecných a občanských (měšťanských) (Sbírky zákonů a nařízení č. 495.). Věstník MŠANO 1, 1918–1919, sešit 15, s. 280.

¹⁶¹ Tamtéž.

¹⁶² Zákon ze dne 12. února 1920 o služebním slibu učitelstva škol obecných a občanských (Sb. z. a n. č. 103). Věstník MŠANO 2, 1919–1920, sešit 20, s. 339–340.

¹⁶³ Tamtéž.

¹⁶⁴ O služebním slibu učitelstva (Č. 11.861/20, 10./IV. 1920.). Věstník MŠANO 2, 1919–1920, sešit 9, s. 129–130.

¹⁶⁵ Tamtéž, s. 129.

¹⁶⁶ Tamtéž, s. 130. K problematice skládání učitelského slibu viz také O skládání slibů členů místních výborů školních (Čís. 11.764, 19./IV. 1921). Věstník MŠANO 3, 1920–1921, sešit 9, s. 181.

¹⁶⁷ Blíže viz Státní občanství učitelů škol národních (Č. 123.642, 21./XI. 1922.). Věstník MŠANO 4, 1922, sešit 12, s. 502.

*zvláště, (...) vésti k republikánské výchově občanstva československého tak, aby každý bez rozdílu a bez újmy národnosti i náboženství již od mládí schopen byl pochopiti nejen svá občanská práva, nýbrž i svoje občanské povinnosti k republice Československé, jejímž jest občanem. Občanská výchova má býti výchovou k demokracii, k lásce k národu, ke vzájemné snášenlivosti, úctě a lásce. Z tohoto důvodu všemu učitelstvu obecných [lidových] a občanských škol budiž zakázáno dotýkati se nepřátelsky při vyučování kteréhokoliv přesvědčení a kterékoliv národnosti.*¹⁶⁸ Učivo předmětu pak zahrnovalo např. následující: „*Národ. Vlast. Miluj národ a vlast! Národní svornost. Bud' snášenlivý! Važ si jazyka mateřského! Státní znak, vlajka a hymny. Vlastenectví, vlastenci.*“¹⁶⁹ Na školách měla být také rozšiřována znalost ústavy Československé republiky. Žáci těch tříd a ročníků, kde byl podáván povinný výklad ústavy, byli povinni opatřit si předepsané školní vydání ústavní listiny. Jelikož ale toto nebylo často plněno, byly ředitelství a správy škol upozorňovány, aby v této věci učinily náležitá opatření.¹⁷⁰ V roce 1930 mělo být na školách připomenuto v rámci jedné dopolední vyučovací hodiny 10. výročí přijetí ústavy Československé republiky. Žáci měli být poučeni o významu dne, proveden měl být výklad o ústavě a jejích „spravedlivých a demokratických zásadách“.¹⁷¹

Aby byli o významu republikánského zřízení, o působnosti a úkolech státu či obcí, o právech a povinnostech občanů apod. poučeni všichni obyvatelé, měly být v celém Československu pořádány bezplatné kurzy občanské výchovy.¹⁷² V těchto kurzech měli být občané vychováváni „pro republiku“. Pořadatelským střediskem mělo být sídlo okresních soudů, postarat se měly o to, aby kurzy občanské výchovy pronikly do všech obcí v oblasti. Ustanovovány byly okresní osvětové sbory. Podle normy z roku 1919¹⁷³ měly být v okresech, kde žily národnostní menšiny, zřízeny pro ně samostatné osvětové okresní sbory. Pokud menšina v daném soudním okrese vykazovala podle posledního sčítání obyvatel méně než dva tisíce příslušníků, měla být přičleněna k sousednímu okresnímu osvětovému sboru. Pokud to národnostní poměry vyžadovaly, mohlo MŠANO určit tomuto menšinovému okresnímu osvětovému sboru jiné sídlo než místo, kde působil okresní soud (okresní zastupitelstvo). Pamatováno bylo také na situaci v jednotlivých obcích. Podle téhož nařízení měla být v každé obci, kde podle posledního sčítání obyvatel žilo alespoň 200 členů národnostní menšiny, ustanovena místní osvětová komise jazyka této menšiny. Tam, kde tohoto počtu členů národnostní menšiny dosaženo nebylo, ale k národnostní menšině se hlásilo alespoň 10 % obyvatelstva obce, měla být pro národnostní menšiny několika obcí zřízena obvodová osvětová komise.¹⁷⁴ Těmto komisím měl být udělován státní příspěvek prostřednictvím příslušného osvětového okresního sboru. Členy menšinového okresního sboru a místní nebo obvodové osvětové komise se mohl stát pouze člen národnostní menšiny.¹⁷⁵ Náklady na menšinové kurzy občanské výchovy měly být hrazeny stejně jako náklady na ostatní kurzy občanské výchovy. Věcné náklady (zejména místnost) měly být opa-

¹⁶⁸ Výnos MŠANO ze dne 11. dubna 1923, čís. 44.457-I, jímž se vyhlášují učebné osnovy občanské nauky a výchovy pro školy obecné, občanské a pro jednoroční kurzy při školách občanských. Věstník MŠANO 5, 1923, sešit 4, s. 210.

¹⁶⁹ Tamtéž, s. 215.

¹⁷⁰ Ústava Československé republiky na školách. Věstník MŠANO 7, 1925, sešit 2, s. 56.

¹⁷¹ Blíže Výnos MŠANO ze dne 24. ledna 1930, čís. 390 pres., o desátém výročí ústavy republiky Československé. Věstník MŠANO 12, 1930, sešit 2, s. 74.

¹⁷² O organizaci lidových kursů občanské výchovy (Č. 13.878, 22./IV. 1919). Věstník MŠANO 1, 1918–1919, sešit 7, s. 103–105.

¹⁷³ Organizace lidových kursů občanské výchovy pro národnostní menšiny (Č. 33.706, 11./VIII. 1919). Věstník MŠANO 1, 1918–1919, sešit 12, s. 201.

¹⁷⁴ Blíže tamtéž.

¹⁷⁵ Tamtéž.

třeny obcemi. Pro obvodovou osvětovou komisi měl zajišťovat místnosti okresní osvětový menšinový sbor na poměrný účet zapojených obcí.¹⁷⁶

Změna se se vznikem republiky dotkla dosud užívaných učebnic a procesu jejich schvalování. Konstatováno bylo, že „*učebné knihy středoškolské nevyhovují namnoze změněným poměrům státním*“.¹⁷⁷ Nově proto měla být schvalována také nezměněná vydání učebnic, z používaných knih mělo být odstraněno vše, co připomínalo bývalou monarchii. Od počátku školního roku 1921/22 měly být z výuky odstraněny všechny učebnice vydané v zahraničí.¹⁷⁸ Také další kroky našeho školského zákonodárství zřejmě nebyly doposud privilegovanými německou a maďarskou menšinou vítány příznivě. Tak např. žákovské knihovny na školách obecných a měšťanských měly být prohlédnuty a vyloučeny z nich měly být „*všecky tendenční knihy, které sloužily zájmům dynastickým a zájmům t. zv. širší vlasti*“.¹⁷⁹ Z veřejných obecních knihoven měl být vyloučen časopis „*Die Gemeindebücherei, Blätter für volkstümliches Büchereiwesen*“.¹⁸⁰

Od roku 1925 začal být z úsporných důvodů vydáván Věstník MŠANO pouze ve státním jazyce.¹⁸¹ Doposud byl vydáván také v neoficiálním německém překladu. I nadále přitom platila povinnost všech školních úřadů a škol bez rozdílu věstníky odebírat. I nadále měl být státním nakladatelstvím vydáván pro předplatitele německý překlad výňatku z úřední části věstníků s názvem „*Auszug aus dem Věstník ministerstva školství a národní osvěty*“.¹⁸² V kontrastu s tím byli žáci 6.–8. ročníku obecných škol, všichni žáci škol měšťanských a žáci 1.–4. ročníku středních škol zdarma obdarováni výtiskem pamětního spisku „*T. G. Masaryk*“ (vyšel k 75. narozeninám prezidenta).¹⁸³ Text byl vydán v „*mateřské řeči žáků, t. j. česky, slovensky, rusínsky, polsky, německy, maďarsky a rumunsky*“.¹⁸⁴ Na všech školách v republice mělo být také důstojně oslaveno „*vřelým a prostým způsobem, jenž by odpovídal místním poměrům*“ výročí narození prezidenta T. G. Masaryka.¹⁸⁴ Později byly slaveny také narozeniny prezidenta Edvarda Beneše.¹⁸⁵ Portréty obou státníků měly být umístěny v učebnách, sborovnách a ředitelnách.¹⁸⁶

¹⁷⁶ Tamtéž.

¹⁷⁷ O učebnicích středoškolských (Č. 55.900, 18./XII. 1919.). Věstník MŠANO 2, 1919–1920, sešit 1, s. 2.

¹⁷⁸ Tamtéž. K tomu viz také Výnos MŠANO ze dne 15. října 1923, čís. 121.648-II, o schvalování učebnic, vydaných v cizozemsku. Věstník MŠANO 5, 1923, sešit 11, s. 589.

¹⁷⁹ O prohlídce žákovských knihoven na školách obecných a měšťanských (Č. 10.407. 7./III. 1919.). Věstník MŠANO 1, 1918–1919, sešit 1, s. 38.

¹⁸⁰ Vyloučení časopisu „*Die Gemeindebücherei*“ z veřejných knihoven obecních. Věstník MŠANO 17, 1935, sešit 12, s. 231.

¹⁸¹ Pod pojmem oficiální státní jazyk měl být rozuměn „jazyk československý“, tam kde to bylo třeba, mohla být připojena doložka „znění české“ nebo „po česku“, popř. „znění slovenské“ nebo „po slovensku“ – viz Výnos MŠANO ze dne 7. května 1925, čís. 3711 pres., o užívání obratu „jazyk československý“. Věstník MŠANO 7, 1925, sešit 5, s. 145.

¹⁸² Upozornění. Věstník MŠANO 7, 1925, sešit 1, s. 1.

¹⁸³ Upozornění všem okresním školním výborům (inspektorátům) a ředitelstvím středních škol! Věstník MŠANO 7, 1925, sešit 2, s. 64.

¹⁸⁴ O oslavě 70. výročí prezidenta republiky (Č. 9147, 17./II. 1920.). Věstník MŠANO 2, 1919–1920, sešit 5, s. 71. Podobné normy vycházely pravidelně také v dalších letech.

¹⁸⁵ Výnos MŠANO ze dne 9. května 1936, čís. 59.839-I, o oslavě narozenin prezidenta Československé republiky. Věstník MŠANO 18, 1936, sešit 5, s. 134. Podobné normy vycházely také v dalších letech.

¹⁸⁶ Viz Výnos MŠANO ze dne 8. února 1937, čís. 14.754-V, o směrnicích pro vydání a umístění oficiálního portréту prezidenta republiky Dr. Edvarda Beneše. Věstník MŠANO 19, 1937, sešit 2, s. 40; Výnos MŠANO ze dne 2. června 1937, čís. 43.465-V, o směrnicích pro umístění oficiálního portrétu prezidenta republiky Dr. Edvarda Beneše. Věstník MŠANO 19, 1937, sešit 6, s. 155.

Při příležitosti 85. narozenin T. G. Masaryka byl dokonce vyhlášen den volna.¹⁸⁷ Na druhou stranu na všech školách bez rozdílu vyučovacího jazyka mělo být vzpomenu 100. výročí úmrtí významného německého spisovatele J. W. Goetha.¹⁸⁸

Do inventáře každé školy měla být zařazena alespoň jedna státní vlajka nebo prapor ve státních barvách. Musely být přitom udržovány v dobrém stavu a ve stanovených dnech vyvěšovány.¹⁸⁹ Využity mohly být pouze státní vlajky (prapory) nebo prapory v zemských barvách (ty ale musely být umístěny po levé straně státní vlajky či pod státní vlajkou). Při všech oficiálních školních slavnostech měla být zpívána československá státní hymna. Proto bylo MŠANO vydáno její československé, německé, maďarské a následně také polské znění, které měly být zpívány ve školách příslušného vyučovacího jazyka.¹⁹⁰

Na základě zákona¹⁹¹ z července roku 1919 měly být pro doplnění vzdělanosti obyvatelstva zřizovány obcemi veřejné knihovny s naučnou i zábavnou četbou. Zákon pamatoval také na menšiny, když konstatoval, že „v politických obcích s národnými menšinami budiž zřízena i pro menšinu knihovna zvláštní nebo zvláštní oddělení knihovny všeobecné, když tyto menšiny vykazují aspoň 400 osob podle posledního sčítání lidu, pokud se týče, když v obcích těch je veřejná menšinová škola. Pro menšiny, nevyhovující těmto podmínkám, ale dosahující aspoň 10% všeho obyvatelstva, budiž zřízena vždy pro několik obcí knihovna společná s poměrným příspěvkem každé zúčastněné obce. (...) Nežřídí-li obec menšinovou knihovnu (...), může takovou knihovnu zřídit ministerstvo školství a národní osvěty samo na útraty obce.“¹⁹² Pro knihovny měly být zřízeny knihovní rady, přičemž pro menšinové knihovny (i byly-li pouhým oddělením všeobecné knihovny) měly být zřízeny zvláštní knihovní rady, jejichž všichni členové měli být příslušníky národnostní menšiny, pro kterou byla knihovna zřizována.¹⁹³ Náklady na četbu jazyka národnostní menšiny hrazené z prostředků politické obce měly odpovídat počtu příslušníků národnostní menšiny zjištěného posledním úředním sčítáním obyvatel. Podle dalšího nařízení neměli být mezi příslušníky národnostní menšiny zahrnováni cizí státní příslušníci mluvící jazykem národnostní menšiny ve státě.¹⁹⁴ Cizí státní příslušníci ale mohli veřejné knihovny využívat, stejně tak mohli navštěvovat českosloven-

¹⁸⁷ Výnos MŠANO ze dne 5. února 1935, čís. 681 pres., stran oslavy 85. narozenin pana presidenta Československé republiky. Věstník MŠANO 17, 1935, sešit 2, s. 29–30.

¹⁸⁸ Výnos MŠANO ze dne 1. února 1932, sešit 661 pres., o oslavách Goethových na školách. Věstník MŠANO 15, 1933, sešit 2, s. 43–44.

¹⁸⁹ Výzdoba školních budov státní vlajkou (praporem) (Č. 16.790, 8./VI. 1922.). Věstník MŠANO 4, 1922, sešit 9, s. 369–370. Blíže také Výnos MŠANO ze dne 24. března 1933, čís. 26.678-VII, o slavnostní výzdobě státní vlajkou nebo praporem. Věstník MŠANO 15, 1933, sešit 4, s. 78.

¹⁹⁰ Výnos MŠANO ze dne 9. května 1933, čís. 52.255-I, jimž se vyhláší československé, německé a maďarské znění státní hymny československé. Věstník MŠANO 15, 1933, sešit 5, s. 119–121; Výnos MŠANO ze dne 16. ledna 1936, čís. 112.092/35-I, jimž se vyhláší polské znění státní hymny československé. Věstník MŠANO 18, 1936, sešit 2, s. 51.

¹⁹¹ Zákon ze dne 22. července 1919, o veřejných knihovnách obecních (Sbírka zákonů a nařízení č. 430.). Věstník MŠANO 1, 1918–1919, sešit 12, s. 195–197.

¹⁹² Tamtéž, s. 195.

¹⁹³ Tamtéž, s. 196. K počtu českých a německých knihoven na Moravě a ve Slezsku viz Soupis lidových knihoven na Moravě a ve Slezsku podle stavu ze dne 15. března 1919. Věstník MŠANO 1, 1918–1919, sešit 15, s. 287–289. Další nařízením pak byly pokyny týkající se menšinových knihoven dále rozpracovány – blíže viz Nařízení vlády republiky československé ze dne 5. listopadu 1919, jimž se provádí zákon o veřejných knihovnách obecních ze dne 22. července 1919, čís. 430 Sb. z. a n. (Sbírky zákonů a nařízení č. 607.). Věstník MŠANO 1, 1918–1919, sešit 19, s. 385–393.

¹⁹⁴ Výnos MŠANO ze dne 9. října 1925, čís. 85.735-V, o příspěvcích na menšinové knihovny, pokud jde o cizí státní příslušníky. Věstník MŠANO 7, 1925, sešit 11, s. 349–350.

ské veřejné školy. Zřízena dokonce byla německá státní knihovnická škola, podřízená přímo MŠANO.¹⁹⁵

Od 1. února 1938 začal vysílat školský rozhlas pro národní školy. Střídal přitom termíny vysílání pro školy s československým a německým vyučovacím jazykem.¹⁹⁶ Na menšiny bylo pamatováno také dalšími způsoby. Porotou, jmenovanou ministrem školství, byly udělovány státní ceny za díla či výkony v německém jazyce.¹⁹⁷ Tyto státní ceny byly udělovány bez přihlášky na výročí vzniku republiky.¹⁹⁸

V roce 1924 bylo odhaleno, že žáci některých německých středních škol nosí veřejně odznak s tzv. „skobovým křížem“ (symbolika hákového kříže). Ministerský výnos konstatoval, že tento odznak je užíván také v cizině, a to stoupenci hnutí nepřátelského našemu státu. Ředitelství všech škol proto byla upozorňována, že není možné nosit zmíněný odznak, zakročit měla proti všem, kdo tohoto upozornění nedbali.¹⁹⁹

Ve třicátých letech se v důsledku změněné společensko-politické situace začaly také ve školách objevovat některé další nežádoucí jevy, na které muselo MŠANO reagovat. Učitelům i žákům škol všech vyučovacích jazyků proto byla připomínána nutnost, chovat se „bezvadně a loyálně“ a dodržovat patřičné předpisy.²⁰⁰ Daný výnos konstatoval: „*Žactvo má býti ve škole vychováno k přátelskému soužití, k národnosti, náboženské a společenské snášenlivosti, k oddanosti k Československé republice a k účtě k jejímu demokratickému zřízení. Proto se zdrží profesorstvo a učitelstvo při vyučování a vůbec ve všem styku s žactvem všech politicko-stranických projevů, poznámek a takových výkladů, které by mohly v žactvu buditi zdání učitelovi národnosti, politické nebo náboženské zaujatosti a poškozovati výchovu k snášenlivosti nebo dokonce ohrožovati a podřívati oddanost k Československé republice. Ve škole nesmí si nikdo z učitelských osob dovoliti jednání, které by mělo ráz agitace. Zvláště pečlivě budou profesori a učitelé dbáti, aby se ve škole nedělo nic, co by odporovalo demokratické ústavě našeho státu a zlehčovalo opatření zákonodárných sborů, vlády a úřadů.*“²⁰¹ Žáci měli být poučováni o ústavě, státních znacích, státní vlajce a hymně. Varováno bylo před tím, aby žáci byli sváděni k „*nežádoucím projevům a nepřístojnému chování*“. Ve škole neměla být žáky prováděna stranicko-politická agitace, žáci a studenti měli zakázáno býti členy politických spolků, účastnit se politických projevů a průvodů, nosit neměli politické odznaky.²⁰² Tato nařízení byla doplněna dalším výnosem,²⁰³ požadujícím aby se projevy učitelů ve školách přesně shodovaly s ústavními i jinými zákony Československa. Výnos zdůrazňoval: „*Zejména budiž stále přísně dbáno, že podle naší ústavy tvoří Československá republika jednotný a nedílný státní celek s jedinou*

¹⁹⁵ Viz Zatímní stanovoy německé státní školy knihovnické (Č. 6546, 24./VIII. 1921.). Věstník MŠANO 3, 1920–1921, sešit 17, s. 426.

¹⁹⁶ Výnos MŠANO ze dne 19. ledna 1938, čís. 4.614-I, o vysílání školského rozhlasu pro národní školy. Věstník MŠANO 20, 1938, sešit 2, s. 81.

¹⁹⁷ Viz např. Udělení svou státních cen za díla v jazyce německém, případně za výkony v roce 1928. Věstník MŠANO 10, 1928, sešit 11, s. 532. Ceny byly udělovány každoročně.

¹⁹⁸ Viz např. Porota pro státní ceny za díla a výkony v jazyce německém pro rok 1931. MŠANO 13, 1931, sešit 10, s. 345.

¹⁹⁹ Výnos MŠANO ze dne 29. února 1924, čís. 149482/1923-II, o zákazu nositi skobové kříže. Věstník MŠANO 6, 1924, sešit 4, s. 137.

²⁰⁰ Viz Výnos MŠANO ze dne 12. dubna 1933, č. 40.659-I, o nenáležitých projevech ve škole a státoobčanské výchově. Věstník MŠANO 15, 1933, sešit 4, s. 81–82.

²⁰¹ Tamtéž, s. 82.

²⁰² Bliže Výnos MŠANO ze dne 12. dubna 1933, č. 40.659-I, o nenáležitých projevech ve škole a státoobčanské výchově. Věstník MŠANO 15, 1933, sešit 4, s. 82.

²⁰³ Výnos MŠANO ze dne 11. září 1933, čís. 4184 pres., o státoobčanské výchově na školách národních, středních a odborných všech stupňů. Věstník MŠANO 15, 1933, sešit 9, s. 254.

a nedílnou státní suverenitou. Podle naší ústavy nemohou býti v Československé republice dvě ani více suverenit, nemůže tudíž býti ani zvláštní suverenity českého, ani suverenity slovenského nebo jiného národa, nýbrž jest jednotná nedílná suverenita jednotné nedílné Československé republiky. Jakékoli projevy, odporující tomuto zákonnému stavu, jsou naprosto nepřípustny.²⁰⁴ Na dodržování měly dbát školní inspekční orgány, které měly provinění ihned oznamovat, zahájeno přitom mohlo být také stíhání protistátní činnosti.²⁰⁵

O stíhání protistátní činnosti státních zaměstnanců byl vydán zvláštní zákon, který se vztahoval také na učitele.²⁰⁶ Potírat měl činnosti směřující proti státní svrchovanosti, samostatnosti, celistvosti a ústavní jednotnosti nebo demokraticko-republikánské formě republiky. Zákon měl platit po dobu potřeby zvýšené ochrany státu.²⁰⁷ „Nenáležitým projevům“ ve školách a státoobčanské výchově se věnoval také další z výnosů MŠANO, tentokrát vydaný v roce 1938, kdy se výrazně zhoršila situace našeho státu.²⁰⁸ Výnos proto připomínal, že je „svrchovaně potřebí, aby (...) škola vychovávala k přátelskému soužití, k národnostní, náboženské a společenské snášenlivosti, k oddanosti k Československé republice a k úctě k jejímu demokratickému zřízení.“²⁰⁹ Proto byli učitelé důrazně upozorňováni, aby se vyvarovali agitačním a demonstrativním způsobem projevování příslušnosti k „určitým politickým směrům a názorům“.

V době neklidné mezinárodní situace třicátých let bylo vydáno další nařízení týkající se knihoven.²¹⁰ Daný výnos konstatoval, že do knihoven byly zařazovány knihy, které jsou ve vážném rozporu se zákonnými ustanoveními, a připomínal, že do veřejných knihoven nesmí být zařazována nevhodná literatura včetně děl „směřujících proti trvání a celistvosti státu“. Obecní knihovny se neměly stávat „nástrojem a zbraní konkrétních cílů, které se vymykají z rámce nestranné osvětové služby“. Ministr školství proto ve výnose konstatoval, že nebude „trpěti, aby v souvislosti s myšlenkovými proudy přítomné doby byly do veřejných knihoven obecních zařadovány knihy, které svým obsahem odporují hořejším zákonitým ustanovením a vnášejí mezi občanstvo ducha nesnášenlivosti, nenávisi, ba i vášní místo ducha rozvahy, mravnosti a vzájemného porozumění.“²¹¹ Pokud nevhodná literatura v knihovnách byla, mělo být její půjčování omezeno, a to zvláště „dorostu“.

Vyhrocená doba třicátých let se dotkla také přijímání učitelů a správců na školách, kdy bylo mimo jiné nařizováno, že nesmějí býti zaměstnávány osoby „pro učitelskou službu nevhodných pro závadný způsob života, a to jak v rodině, tak i ve společnosti, zejména též na př. je-li o osobě takové známo, že vyvíjí činnost, směřující proti státní svrchovanosti, samostatnosti, celistvosti, ústavní formě nebo demokraticko-republikánské státní formě Československé republiky, že k takové činnosti podněcuje, vychvaluje, schvaluje neb účinně podporuje, anebo vědomě se činně zúčastní jakéhokoliv sdružení, které zjevně nebo skrytě takovou činnost vyvíjí.“²¹² Ustanovení

²⁰⁴ Tamtéž.

²⁰⁵ Tamtéž.

²⁰⁶ Zákon ze dne 12. července 1933 o stíhání protistátní činnosti státních zaměstnanců a některých jiných osob a o překládání soudců na jiné služební místo proti jejich vůli (Sb. z. a n. č. 147; vyhlášen dne 22. července 1933.). Věstník MŠANO 15, 1933, sešit 8, s. 231–236.

²⁰⁷ Viz Vládní nařízení ze dne 6. října 1933, kterým se stanoví doba potřeby zvýšené ochrany státu (Sb. z. a n. č. 188, vyhlášeno dne 9. října 1933.). Věstník MŠANO 15, 1933, sešit 11, s. 293.

²⁰⁸ Výnos MŠANO ze dne 1. dubna 1938, čís. 2.289 pres., o nenáležitých projevech a státoobčanské výchově. Věstník MŠANO 20, 1938, sešit 4, s. 134–135.

²⁰⁹ Tamtéž, s. 134

²¹⁰ Výnos MŠANO ze dne 21. září 1933, č. 65.273-V, o nevhodných knihách pro veřejné knihovny obecní. Věstník MŠANO 15, 1933, sešit 10, s. 278–279.

²¹¹ Tamtéž, s. 279.

²¹² Výnos MŠANO ze dne 2. října 1933, č. 102.957-III, o ustanovování učitelů a správců na živnostenských pokračovacích (učňovských) školách. Věstník MŠANO 15, 1933, sešit 10, s. 280–281.

jednotlivých správců a učitelů mělo být přezkoumáno, služební poměr těchto osob mohl být zrušen.

Také v krizových měsících roku 1938, nebylo na menšiny ve snaze o udržení vnitřní integrity státu zapomeno. Prezident Beneš tak ve svém projevu z května 1938 připomínal českým žákům: „*Vedle Vás Čechoslováků, vyrůstají za stejných podmínek děti jiných národností v republice ve svých národních školách. Poznávají se navzájem, hleďte vždy to, co Vás spojuje, snažte se ve všem si rozuměti, učte se každý řeči druhého, navazujte a udržujte mezi sebou styky písemné a mějte se vespolek rádi. To je demokratické a v pravdě lidské. U nás v republice jsme si všichni rovni a rovnoprávní a máme se míti všichni navzájem rádi (...). Tak Vás mám rád a v tom na Vás často na všechny myslím: na Čechoslováky, na Němce i Maďary, Poláky, i Rumuny, na děti Podkarpatské Rusi. Na ty a jejich slovenské kamarády z chudých horských krajů snad nejčastěji. Ony nejvíce potřebují naší lásky, naší pomoci. Nezapomínejte na ně, nezapomínejte také zvláště na německé děti z našich hornatých pohraničních pásem, kde je mnoho kamení a někdy málo chleba. Učte se vzájemnosti a neopouštějte se v dobách dobrých ani zlých.*“²¹³ V podobném duchu se Beneš vyjádřil ve svém projevu ke studentům středních škol: „*Vás všechny, tedy i ty, kdož jste jiné národnosti a mluví jiným jazykem, spojuje jeden stát a jedna státní vlajka, pod jejímiž barvami vystupujete na veřejnost. Je Vaším ochranným štítem, je symbolem Vaší svobody a státní jednotnosti. Važte si jí, nikdy se nezpronevěřujte jejím barvám a braňte do posledního dechu ideu, kterou Vás tato vlajka drží pohromadě. Tak nejlépe oslavíte každé jubileum republiky, tak nejjistěji dojdete k cíli, který Vám život jako československým občanům ukládá. (...) Pracujte, vzdělávejte se, nebojte se nikdy ničeho, a hlavně vždycky v hájení těchto našich cílů a ideálů pevně vytrvejte!*“²¹⁴

V citovaných projevech zdůraznil Beneš význam branné výchovy. Ta získávala díky napjaté mezinárodní situaci na důležitosti. Škola měla přispívat k brannosti především tím, že měla vychovávat žáky k uvědomělému a ochotnému plnění občanských povinností, mezi které měla patřit také obrana státu. Od roku 1934 tak bylo školské zákonodárství Československa zaplaveno řadou výnosů a nařízení, požadujících zavedení branné výchovy.²¹⁵ Obrana státu a jeho demokratického a republikánského zřízení měla spočívat na obětavé součinnosti všech občanů. Pozornost neměla být věnována pouze tělesné zdatnosti, ale také např. vlastivědě, občanské

²¹³ Projev pana presidenta republiky Dr. Edvarda Beneše k mládeži národních škol pražských dne 25. května 1938. Věstník MŠANO 20, 1938, sešit 6, s. nestr.

²¹⁴ Projev pana presidenta republiky Dr. Edvarda Beneše k žactvu středních odborných škol dne 11. června 1938. Věstník MŠANO 20, 1938, sešit 6, s. nestr.

²¹⁵ Viz např. Výnos MŠANO ze dne 1. února 1934, č. 141 026/33-II, o výchově k brannosti na středních školách a ústavech učitelských. Věstník MŠANO 16, 1934, sešit 2, s. 39–40; Výnos MŠANO ze dne 24. května 1935, čís. 26.969-I, o výchově žactva národních škol k brannosti. Věstník MŠANO 17, 1935, sešit 6, s. 129–130; Zákon ze dne 1. července 1937 o branné výchově (Sb. z. a n. č. 184; vyhlášen dne 15. července 1937). Věstník MŠANO 19, 1937, sešit 8, s. 232–253; Výnos MŠANO ze dne 10. března 1938, čís. 34.419-I, o osnovách branné výchovy na obecných (řídových) a měšťanských školách a v jednoročních učebných kursech při měšťanských školách. Věstník MŠANO 20, 1938, sešit 3, s. 111–117; Výnos MŠANO ze dne 7. dubna 1938, čís. 50.000-V, jímž se vydávají osnovy branné přípravy mravní a naukové mimo školu. Věstník MŠANO 20, 1938, sešit 4, s. 135–145; Vládní nařízení ze dne 13. května 1938, jímž se vydávají všeobecná prováděcí ustanovení k zákonu o branné výchově (Sb. z. a n. č. 109; vyhlášeno dne 30. května 1938.). Věstník MŠANO 20, 1938, sešit 6, s. 185–207; Vládní nařízení ze dne 13. května 1938 o výběrech brannosti (Sb. z. a n. č. 110; vyhlášeno dne 30. května 1938.). Věstník MŠANO 20, 1938, sešit 6, s. 208–217; Výnos MŠANO ze dne 5. srpna 1938, čís. 112.426-II., jímž se vydávají osnovy branné výchovy (branné přípravy mravní a naukové) na středních školách, učitelských ústavech, ústavech pro vzdělávání učitelů domácích nauk a ústavech pro vzdělávání učitelů mateřských škol. Věstník MŠANO 20, 1938, sešit 8, s. 301–318; Výnos MŠANO ze dne 17. června 1938, čís. 85.530-III o učebných osnovách branné výchovy na průmyslových a odborných školách. Věstník MŠANO 20, 1938, sešit 9, s. 353–369.

nauce a výchově a dějepisu, které měly napomáhat probouzet u žáků lásku k národu, vlasti a republice, a to mimo jiné poznáváním minulosti. Branné výchově podléhali všichni českoslovenští státní občané bez rozdílu pohlaví, a to od počátku školní docházky do dosažení věku třiceti let (výcviku civilní protiletectvé ochrany pak všichni občané do padesáti let). Proto byly doplňovány o brannou výchovu osnovy jednotlivých typů škol, prováděna byla také branná výchova mimo školní prostředí. Při výuce vyučovacích jazyka na jiných než československých středních školách a učitelských ústavech měl být žákům podáván „výstižný a nabádavý obraz československé statečnosti v boji s nepřitelem, zvláště dobře volené ukázky z boje za samostatnost československého státu, dále pak pěstiti v nich uvědomělé cítění státní, které nevylučuje vřelého vztahu k lidu vlastní národnosti, nýbrž jej daleko spíše podporuje.“²¹⁶ Při vyučování československého jazyka na těchto školách měli být žáci informováni o československém válečnictví, armádě a seznámeni s vojenským názvoslovím. Tak měli být po vstupu do československé armády schopni vyhovět po jazykové stránce požadavkům kladeným na vojína, popř. na důstojníka. Na druhou stranu při vyučování německého jazyka, měli být žáci poučeni o německé armádě a se základy německého vojenského názvosloví. Tak měli být schopni se domluvit s vojáky německé národnosti. Také při vyučování dalších moderních jazyků (francouzského, anglického, italského, ruského, polského, srbochorvatského, maďarského) měli žáci získat poučení o těchto armádách a základy jejich vojenského názvosloví tak, aby byli schopni se domluvit s vojáky těchto národností. Vyučování slovanským jazykům mělo být praktickou lekcí slovanské vzájemnosti, v žácích mělo pěstovat „hluboké a účinné slovanské vlastenectví, opírající se o vztahy krve a zájmů“.²¹⁷ Při branné výchově mělo být dbáno na nestrannost, vyloučeny z ní měly být jednostranné výklady, které by vedly k nedůvěře a nesnášenlivosti mezi příslušníky československého státu. Zajímavé je také, že učitelé byli vyzýváni, aby poučili žáky o půjčce obrany státu, pomocí které chtěl stát získat peníze na obranu. Žáci měli doma informovat rodiče o obsahu tohoto poučení.²¹⁸ Branná povinnost byla ukončena až v únoru roku 1939, tedy až na konci existence tzv. „druhé republiky“.²¹⁹ V tomto měsíci byli také z branné povinnosti vyjmuti příslušníci německé národnosti.²²⁰

Na říjen roku 1938 bylo MŠANO plánováno při příležitosti 20. výročí vzniku republiky uskutečnění „osvětových podniků“, „*kteřé by byly důstojným oceněním vítězství práva, demokracie a práce, vykonané pro blaho občanstva, pro upevnění československého státu a jeho obrany a vzpruhou k další práci na jeho budování.*“²²¹ Uskutečněny měly být 28. října a měly mít podobu manifestace všeho obyvatelstva pro československý stát a jeho obranu. Hlavní myšlenkou těchto osvětových podniků měla být obrana demokratického Československa. Jejich základem měly být přednášky o vzniku Československa, o jeho dvacetileté historii, „o péči

²¹⁶ Výnos MŠANO ze dne 5. srpna 1938, čís. 112.426-II., jímž se vydávají osnovy branné výchovy (branné průpravy mravní a naukové) na středních školách, učitelských ústavech, ústavech pro vzdělávání učitelek domácích nauk a ústavech pro vzdělávání učitelek mateřských škol. Věstník MŠANO 20, 1938, sešit 8, s. 302.

²¹⁷ Tamtéž, s. 304.

²¹⁸ Výnos MŠANO ze dne 8. června 1936, čís. 75.546-II, o půjčce obrany státu. Věstník MŠANO 18, 1936, sešit 6, s. 145; Zákon ze dne 13. května 1936 o obraně státu (Sb. z. a n. č. 131; vyhlášen dne 23. května 1936.). Věstník MŠANO 18, 1936, sešit 7, s. 185–264.

²¹⁹ Vládní vyhláška ze dne 3. února 1939, o ukončení stavu branné pohotovosti státu. (Sb. I., č. 28; vyhlášena dne 9. února 1939.). Věstník MŠANO 21, 1939, sešit 3, s. 104.

²²⁰ Vládní nařízení ze dne 24. února 1939, kterým se příslušníci německé národnosti vyjímají z branné povinnosti (Sb. I., č. 39; vyhlášeno dne 25. února 1939.). Věstník MŠANO 21, 1939, sešit 3, s. 107.

²²¹ Výnos MŠANO ze dne 10. srpna 1938, čís. 89.403-V o jubilejních osvětových podnicích, pořádaných okresními (městskými) osvětovými sbory a místními osvětovými komisemi. Věstník MŠANO 20, 1938, sešit 8, s. 339.

*o blaho všeho občanstva na poli sociálním, hospodářském a kulturním, o významu našeho státu pro světový mír; o vypěstování jednotné vůle všeho občanstva k síle a bezpečnosti státu, jejichž zdrojem je občanská solidarita, mravní, tělesná, hospodářská a vojenská zdatnost“.*²²² Oslavy 28. října měly být zakončeny holdem republice. V národnostně smíšených obcích mělo být možné po vzájemné dohodě uspořádat jubilejní osvětové podniky pro všechny obyvatele. Kvůli zabrání československého pohraničí po mnichovské dohodě již tyto podniky nemohly být uskutečněny na území celého státu a konány mohly být v zásadě odlišné atmosféře.

Závěr

Cílem textu bylo podat přehled o školství národnostních menšin v Československu během let 1918–1938. Sledovali jsme podobu školského systému s ohledem na menšiny a podali přehled pro národnostní menšiny stěžejních norem. Německá menšina využívala v době monarchie vybudovaný kompletní školský systém od škol nejnižších až po univerzity.²²³ Přestože došlo k určitému snížení počtu škol německých a maďarských, je ho možné přičítat zejména předimenzovanosti počtu těchto škol v bývalé monarchii. Menšiny měly dle zákonných možností právo zapojit se do správy školství, školská autonomie ale ani pro největší menšinu, tedy německou, v Československu neexistovala. Školské zákonodárství ale na menšiny pamatovalo řadou svých ustanovení. Jejich počet stoupal zejména na konci třicátých let, kdy se integrita státu otřásala v základech.

Mgr. Miroslav Jireček, Ph.D.
hatedra historie
Pedagogická fakulta MU
Poříčí 9
603 00 Brno
Česká republika
e-mail: jirecek@ped.muni.cz

²²² Tamtéž.

²²³ Za pokračovatele „starobylého vysokého učení Karlova“ byla určena dosavadní Česká universita Karlo-Ferdinandova“, které bylo navraceno jméno „Univerzita Karlova“. Dosud společný majetek a práva obou univerzit měly být spravedlivě rozděleny. Budova Karolina, univerzitní archiv, insignie, pečeti, knihy, obrazy a další památné cenné věci připadly „české“ Univerzitě Karlově. – viz Zákon ze dne 19. února 1920 o poměru pražských universit (Sb. z. a n. č. 135.). Věstník MŠANO 2, 1919–1920, sešit 20, s. 351–353. V Příbrami fungovala od dob monarchie Vysoká škola báňská, jejímž vyučovacím jazykem byla němčina. Po vzniku republiky se nařízením vlády stala vyučovacím a úředním jazykem na této škole čeština. V roce 1945 byla škola přesunuta do Ostravy. – viz Nařízení vlády republiky československé ze dne 5. srpna 1919, o změně vyučovacího jazyka na vysoké škole báňské v Příbrami (Sbírky zákonů a nařízení č. 475.). Věstník MŠANO 1, 1918–1919, sešit 13, s. 214.